

SIGNUM

SUOMEN TIETEELLINEN KIRJASTOSEURA

FUN TÄYTTI 25 VUOTTA

Yliopistokirjastojen verkosto on
saanut paljon aikaan

DATANHALLINNAN MERKITYS TUTKIJOILLE

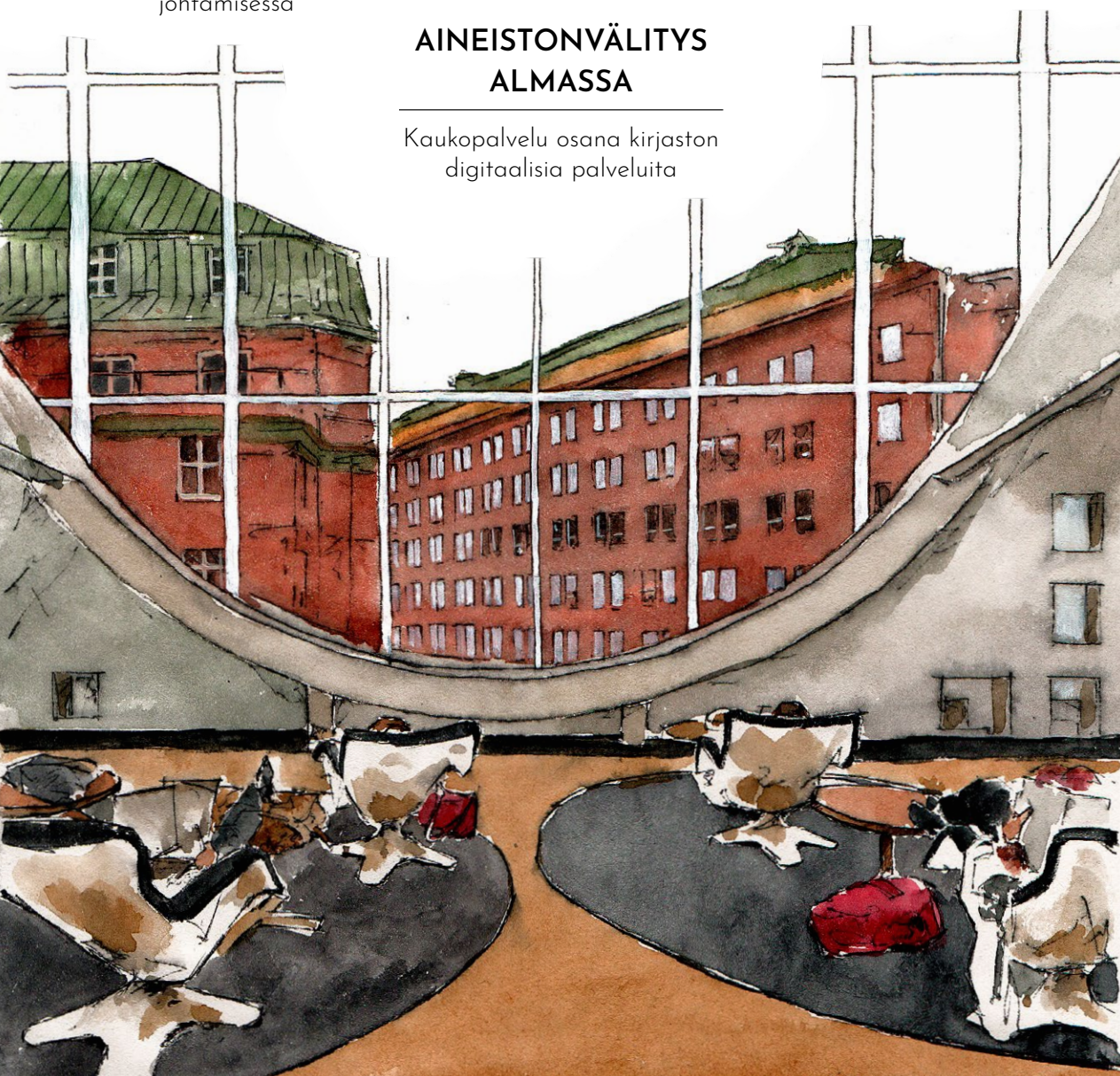
Kirjastoilla avainrooli muutoksen
johtamisessa

TUTKITTU TIETO

Kirjastot välittäjänä, tuottajana
ja yhteistyökumppanina

AINEISTONVÄLITYS ALMASSA

Kaukopalvelu osana kirjaston
digitaalisia palveluita

Julkaisija

Suomen tieteellinen kirjastoseura
(STKS)

<http://www.stks.fi/>

Signum verkossa

<http://journal.fi/signum>

Puheenjohtaja

Anne Lehto

Tiedekirjasto Tritonia

Vaasan yliopisto

anne.lehto@tritonia.fi

Puh. 029 449 8500

Sihteeri

Tuula Hurskainen

Suomen ympäristökeskus /

Tietopalvelu

PL 140, 00251 Helsinki

tuula.hurskainen@syke.fi

Puh. 0295 251 191, 0400 148 862

Signumin päätoimittaja

Mika Holopainen

mika.holopainen@helsinki.fi

Toimitussihteeri

Minna Marjamaa

minna.marjamaa@laurea.fi

Kannet, ulkoasu ja taitto

Petri Fills

mail@petrills.com

ISSN 0355-0036

SIGNUM

Tässä numerossa

Kohti normaalimpaa arkea.....	3
Suomen tieteellisen kirjastoseuran vuosi 2021 – aktiivista toimintaa muuttuneessa toimintaympäristössä.....	4
Seuralle ja lehdelle uudet vetäjät	7
Kirjastobrändin päivitystä ja juridiikkaa – esittelyssä hallituksen uudet jäsenet.....	11
Datanhallinnan merkitys, tutkijoiden osaaminen ja kirjaston rooli kulttuurinmuutoksessa.....	13
Yksitoista hyvää käytäntöä datapalveluiden markkinoinnissa.....	22
Yhteistyötä tutkitun tiedon maailmassa – tutkijan ja kirjaston rooleista.....	26
Aineistovälityksen kehittäminen Helsingin yliopiston kirjastossa.....	30
FUN Suomen yliopistokirjastojen verkosto – yhdessä vahvempia ja osaavampia.....	33
Rinnakkaistallennuksen edistämisen keinoja yliopistokirjastoissa.....	38
Kirjastojen ääni euroopassa: Knowledge Rights 21.....	43
Uutisia lyhyesti.....	44

SUOMEN TIEDELLINEN KIRJASTOSEURA

FINLANDS VETENSKAPLIGA BIBLIOTEKSSAMFUND THE FINNISH RESEARCH LIBRARY ASSOCIATION

KOHTI NORMAALIMPAA ARKEA

Koronaviruspandemian asteittain hiipussa on paluu normaalimpaan arkeen alkanut. Toisaalta pandemian aikana tapahtuneet muutokset työssä ovat tulleet jäädäkseen. Muutoksiin sopeutuminen voi viedä oman aikansa. Hybridityö eli etä- ja lähityön yhdistelmä vaatii vielä totuttelua, ja muutokseen liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia joudutaan pohtimaan sekä yksilöllisesti että työyhteisön kannalta.

Viime viikkojen tapahtumat Ukrainassa ovat puolestaan herättäneet uudenlaista epävarmuutta ja turvattuuden tunnetta niin Suomessa kuin koko maailmassa. Kirjastoalan järjestöt ovat omissa julkilausumissaan jyrkästi tuominneet Ukrainaan kohdistuneet sotatoimet. Suomen tieteellinen kirjastoseura on yhtynyt kannanottoihin ja ilmaissut myös tukensa Ukrainan tieteellisille kirjastoille ja niiden henkilöstölle.

****

Tieteellisille kirjastoille keskeiset tavoitteet tieteellisen tiedon välittämisessä ovat entisestään korostuneet viime vuosina, samalla kyse on disinformaation torjumisesta. Kun tietoa on valtavasti tarjolla ja kuka tahansa voi toimia tiedon tuottajana ja välittäjänä, on tärkeää tarjota kanavia tutkitun ja luotettavan tiedon äärelle. Tässä kirjastoilla on oma erityinen tehtävänsä, johon liittyy myös haasteita. Aiheesta voit lukea enemmän Minna Niemi-Grundströmin artikkelista tässä lehdessä. Siinä käsitellään tutkitun tiedon teemavuoden 2021 aikana käytyä keskustelua ja sen herättämiä ajatuksia tieteellisten kirjastojen roolista yhtenä tärkeänä toimijana tutkitun tiedon ekosysteemeissä – nyt ja tulevaisuudessa.

Seuraan liittyviä asioita ja uusia kasvoja on myös hyvin esillä tässä lehdessä. STKS:n edellinen puheenjohtaja Päivi Kaiponen on kirjoittanut katsauksen seuran toiminnasta viime vuonna, ja artikkelin lopussa tulee yhteenve-toa myös koko puheenjohtajakauden 2018–2021 tapahtumista. Vuosikatsauksen jälkeen STKS:n uusi puheenjohtaja Anne Lehto ja Signumin uusi päätoimittaja haastattelevat toisiaan, ja toisessa haastattelussa STKS:n hallituksen uudet jäsenet esittäytyvät ja kertovat ajatuksiaan.

****

Aloitin vuoden alussa Signumin uutena päätoimittajana, mikä on herättänyt niin ilon kuin jännityksen tunteita. Lehden historiassa on alkamassa uusi vaihe, kun se siirtyy tästä numerosta alkaen lähinnä verkkolehdeksi – vain vuoden viimeinen numero toteutetaan myös painettuna. Toivon lukijoilta palautetta muutoksesta ja kaikista lehteen liittyvistä asioista! Palautteen avulla arvioimme lehden jatkoa ja pyrimme kehittämään sitä eri tavoin.

Minut lehdenteko on haastanut miettimään, mitkä asiat lehdessä ovat tärkeitä STKS:n jäsenille ja Signumin lukijoille yleisemminkin. Tärkeänä tukena sekä pohdinnoissa että arkisessa lehtityössä on kokenut ja osaava toimituskunta, myös toimitusverkoston rooli on merkittävä. Haluankin kiittää kaikkia lehdentekoon osallistuvia. Eri-tyiskiihtoksen haluan antaa edelliselle päätoimittajalle Juuso Ala-Kyynylle, joka on omalla kaudellaan kehittänyt lehteä ja antanut vahvan panoksensa tämänkin numeron syntymiseen.

Mika Holopainen

Pälvi Kaiponen

SUOMEN TIETEELLISEN KIRJASTOSEURAN VUOSI 2021 – aktiivista toimintaa muuttuneessa toimintaympäristössä

4

SIGNUM 1/2022

Viime vuonna seuran toiminta oli vireää, vaikka pandemia ei hellittänyt vielä otetaan. Edellisvuosien kaltaisille suurille muutoksille ei ollut tarvetta: Toiminta sopeutettiin vallitsevaan tilanteeseen.

Edellisellä puheenjohtajakaudella laadittu strategia antoi hyvän kehyksen ja ohjasi toimintaa läpi pandemiavuosien. Toiminnan sopeuttaminen toi erityishaasteita hallitukselle, ja siksi tammikuussa 2022 aloittanut puheenjohtaja ja hallitus käynnistävät strategian päivitystyön.

Toimintavuosi 2021 oli toinen korona-ajan vuosi ja vuotta voisikin kuvata tasaiseksi totuttautumiseksi uusiin toimintatapoihin. Seuran hallitus kokoontui yksitoista kertaa ja keskustelua syntyi erityisesti jäsenmäärän vähenemisestä ja talouden sopeuttamiskeinoista. Tieteiden talo siirtyi väistötiloihin Kirk-

«Pälvi Kaiposen puheenjohtajakaudelle osui myös Suomen tieteellisen kirjastoseuran 90-vuotisjuhla, johon liittyvä seminaari järjestettiin Aalto-yliopistossa marraskuussa 2019. (Kuva: Jussi Männistö)

kokadun kiinteistön remontin alta, mistä seurasi seuran postiosoitteen muutos ja postilokero-osoitteen käyttöönotto. Remontin jälkeen seuran on etsittävä uusi varastotila, koska uudistetuissa tiloissa niitä ei enää tieteellisille seuroille tarjota.

STKS:n vaikuttamistyötä

Kirjastoalan toimintaympäristöön vaikuttivat lainsäädäntöhankkeet, kuten tekijänoikeuslain säädännön uudistustyö ja joulukuussa voimaan tullut laki tutkimustietovarannosta. TSV:n avoimen tieteen koordinaation työryhmiltä valmistui myös useita linjauksia. Juridiikkatyöryhmä, puheenjohtaja ja hallituksen asiantuntijajäsenet laativat lainsäädäntöhankkeisiin ja TSV:n linjauksiin lausuntoja ja kommentointeja. Lisäksi keväällä haastattelimme Juuso Ala-Kyynyn kanssa Signumiin Tampereen yliopiston Informaatiotutkimuksen professoria Tuomas Harviaista, teemana oli alan opetus erityisesti tieteellisten kirjastojen näkökulmasta. (Linkki: <https://doi.org/10.25033/sig.112157>)

Muutoksen tuulia ja puhureita

Vuonna 2020 tapahtuneesta äkillisestä toiminnan muutoksista siirryimme totuttelemaan uuteen aikaan ja uusiin tapoihin. Seuran toiminnassa on perinteisesti korostunut alan toimijoiden verkostoituminen ja niissä kasvokkaisilla tapaamisilla on ollut keskeinen rooli.

Koulutusten yhteydessä on tutustuttu kollegoihin ja innostuttu mukaan

työryhmiin tuomaan omaa asiantuntemusta kaikkien hyödyksi. Pitkittynyt etätyö- ja kontaktien välttämissuositus muutti työryhmien toimintatapoja, mutta hyvää traditiota voitiin ylläpitää. Verkon yli tapahtuvan toiminnan erityisenä etuna on se, että seura tavoittaa laajemmin jäseniä maan eri osista, koska matkustaminen ei enää ole osallistumisen esteenä.

Myös kansainvälinen toiminta sopeutui maailmanlaajuiseen poikkeus-tilanteeseen ja sekä kirjastoalan kattojärjestö IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) että tieteellisten kirjastojen LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche) hoitivat vuosikokouksensa verkkoyhteyksin 2020–2021. Tämä mahdollisti aiempaa useamman seuran jäsenen osallistumisen vuosikokouksen yhteydessä järjestettyihin konferensseihin.

Puheenjohtajakaudella tapahtunutta

Puheenjohtajakaudellani 2018–2021 seurassa tapahtui paljon ja tehtiin useita suuria muutoksia sekä strategian viitoittamana että ulkopuolisesta yllättävästä tilanteesta johtuen.

Vuonna 2019 julkistettiin Tuula Ruhasen ja Marja Sarvilinnan toimitama seuran historiikki *Muutoksen tekijät hyvässä seurassa – Suomen tieteellinen*

Verkon yli tapahtuvan toiminnan erityisenä etuna on se, että seura tavoittaa laajemmin jäseniä maan eri osista.

kirjastoseura 1970–2010 sekä juhlittiin nuorekasta 90-vuotiasta yhdistystämme juhlaseminaarilla. Signumin ulkoasu uudistettiin Tiedekustantajien liiton apurahan avustuksella ja seuran verkkosivuston ilme raikastettiin. Signumin päätoimittaja vaihtui vuonna 2020. Johanna Lahikaisen jälkeen päätoimittajaksi valittiin Juuso Ala-Kyyny kaudelle 2020–2021. Signumin tulevaisuuden näkymistä järjestettiin jäsenkysely kesällä ja uuden päätoimittajan haku käynnistettiin syksyllä 2021.

Verkkosivu-uudistuksen jälkeen STKS:n verkkosivuille saatiin myös päivittyvää sosiaalisen median viestintää, jolla voidaan tuoda ajankohtaista tietoa LIBER:in ja IFLA:n toiminnasta. Google Suite työskentely-ympäristö verkkokokoustoimintoihin otettiin tehokäyttöön.

Sääntömääräisten kokousten järjestäminen verkossa sekä tähän liittyvän etävaalijärjestelmän käyttöönotto sekä juridisiin säädöksiin perehtyminen oli välttämätöntä, jotta lakisääteiset velvoitteet saatiin hoidettua.

Seuran taloudenhoidossa tehtiin uudelleenjärjestelyjä. Otimme käyttöön kirjanpito-ohjelmiston, joka mahdollistaa talousasioiden hoidon paikkakunnasta riippumatta. Luovuimme ulkopuolisesta kirjanpitäjistä, ja seuran kirjanpidon hoitaa nykyisin seuran taloudenhoitaja Tarja Hämäläinen, Karl-Erik Henrikssonin rahaston kirjanpidosta vastaa Petri Tonteri Turun yliopistosta. Erikoiskirjastojen

työryhmän toiminta lakkasi ja uutena työryhmänä perustettiin Uuden teknologian työryhmä.

Puheenjohtajan vaihdos

Seuran syyskokous valitsi marraskuussa 2021 puheenjohtajaksi kirjastonjohtaja Anne Lehdon Tritoniasta. Annelle seuran toiminta ja hallitustyöskentely oli entuudestaan tuttua, ja hän on toiminut myös Suomen yliopistokirjastojen verkoston FUN:in puheenjohtajana. Uusi puheenjohtaja ja hallitus käynnistävät seuran strategian päivityksen. Seuran taloutta ja toimintaa on sopeutettu muuttuvaan toimintaympäristöön ja edellisten hallitusten aktiivisella toiminnalla on luotu pohjaa jatkolle.

Erityisesti opiskelijajäsenten houkuttelu mukaan seuran toimintaan on noussut esiin hallituksen keskusteluisa ja seuran vuosikokouksissa. Tähän haasteeseen antaa tukea kokeilemamme mahdollisuus tarjota opiskelijoille tilaisuuksia osallistua koulutuksiimme ilman jäsenyysvaatimusta.

Strategiaa toteutettaessa on ollut ilo työskennellä hyvässä seurassa muutosten tekijöiden kanssa. ❖

PÄLVI KAIPONEN

Helsingin yliopiston kirjasto
palvi.kaiponen@helsinki.fi

Signum-toimitus

SEURALLE JA LEHDELLE UUDET VETÄJÄT

7

“Haluan tehdä näkyväksi tieteellisten kirjastojen tekemää työtä ja merkitystä. Mikään muu taho ei tee sitä meidän puolestamme”, toteaa Suomen tieteellisen kirjastoseuran tuore puheenjohtaja Anne Lehto. “Pyrin säilyttämään lehden monipuolisuuden – sisällön kokoamisessa yritän jatkossakin huomioida tieteellisten kirjastojen muutokset ja erilaiset tehtävät”, toteaa puolestaan Signum-lehden uusi päätoimittaja Mika Holopainen. Tässä artikkelissa Lehto ja Holopainen haastattelevat toisiaan.

Suomen tieteellinen kirjastoseura sai vuodenvaihteessa keskeisiin tehtäviin kaksi uutta kasvoa. Vaasan tiedekirjasto Tritonian johtaja Anne Lehto aloitti seuran puheenjohtajana ja Helsingin yliopistossa tietosiantuntijana työskentelevä Mika Holopainen ryhtyi päätoimittajana luotsaamaan seuran perinteikästä Signum-lehteä.

Tässä artikkelissa uusi puheenjohtaja ja uusi päätoimittaja esittäytyvät ja tuovat seuraan ja lehteen liittyviä ajatuksiaan julki haastattelemalla toisiaan. Aluksi haastateltavana on Anne Lehto.

“Haluan myös luoda lisää vuoropuhelua alan opiskelijoiden ja seuran välille, jotta seuran toimintaa kehitetään siten, että se kiinnostaa myös tulevaisuuden toimijoita”, toteaa Anne Lehto. (Kuva: Anne Lehto)

“Yritän saada mukaan entistä laajemmin myös ammattikorkeakoulu- ja erikoiskirjastoja, siis juttuja näiden kirjastosektoreiden uusista palveluista ja ajankohtaisista asioista”, toteaa Mika Holopainen. (Kuva: Jussi Männistö)

”Olemme kokoamme vaikuttavampi joukko”

Mika Holopainen: ”Kertoisitko hie-
man itsestäsi ja taustastasi?”

Anne Lehto: ”Valmistuin vuonna 1991 filosofian maisteriksi pääaineenani pohjoismainen filologia, sivuaineina tiedotusoppi, englanti ja kirjastotiede. Tein sivugradun ja täydensin tutkin-
toani kirjastotieteestä vuonna 1995. Myöhemmin olen opiskellut mm. yli-
opistopedagogiikkaa ja korkeakoulu-
hallintoa. Ensimmäinen työpaikkani kirjastossa löytyi jo opiskeluaikanani syksyllä 1988 kirjastotieteen ja infor-
matiikan laitoksen ilmoitustaululta, jossa haettiin tuntityöntekijää Tampe-
reen yliopiston kirjaston kasvatus- ja kieliteiden osastoon. Sain ilokseni pes-
tin; työ osoittautui erittäin kiinnostavaksi ja toi ryhtiä opiskelijan päivään. Pääosan varsinaisesta työurastani olen toiminut Tampereen yliopiston kir-
jastossa erilaisissa tehtävissä. Vuosien varrella olen saanut vahvistaa osaamis-
tani esimerkiksi opetusministeriön ja Helsingin yliopiston palveluksessa se-
kä erilaisissa koulutustehtävissä. Kuusi vuotta sitten aloitin nykyisessä työssäni Vaasassa tiedekirjasto Tritonian johta-
jana. Kirjastomme on yhteiskirjastona mukana sekä Suomen yliopistokirjasto-
jen verkoston FUN:in että AMKIT-kon-
sortion kirjastoyhteistyössä. Toimin itse vuosina 2019–2020 FUN:in pu-
heenjohtajana.”

MH: ”Mitä asioita haluat edistää STKS:n puheenjohtajana?”

AL: ”Haluan tehdä näkyväksi tieteel-
listen kirjastojen tekemää työtä ja mer-
kitystä. Mikään muu taho ei tee sitä
meidän puolestamme. Olemme pie-
ni, mutta kokoamme vaikuttavampi
joukko. Haluan kehittää STKS:ää edel-
leen tieteellisten kirjastojen yhteisenä
vaikuttamiskanavana ja alan täyden-
nyskouluttajana. Haluan myös luoda
lisää vuoropuhelua alan opiskelijoiden
ja seuran välille, jotta seuran toimin-
taa kehitetään siten, että se kiinnostaa
myös tulevaisuuden toimijoita.”

Kirjastojen mahdollisuudet ovat rajattomat

MH: ”Miten näet tieteellisten kirjasto-
jen tulevat haasteet ja mahdollisuudet?”

AL: ”Tieteellisten kirjastojen tehtävät
ovat moninaiset. Kirjastot vastaavat
useista kehysorganisaatioiden tiedon-
hallinnan ja julkaisemisen prosesseista
integroituneena osana tutkimusinfra-
struktuureja. Tieteelliset kirjastot ovat
olleet edelläkävijöinä tuomassa monia
kehitteillä olevia toimintoja organi-
saatioihin, kuten esimerkiksi avoimen
tieteen ja tutkimuksen palveluita. Ver-
kostomainen toimintatapa on mah-
dollistanut meille tiedon jakamisen ja
yhteiskehittämisen. Tieteellisillä kir-
jastoilla on monia haasteita. Seuran

kehittämisen kannalta erityisenä haasteena pidän sitä, miten hyvin tulevien sukupolvien tarpeet ja seuran tarjooma kohtaavat: alan opiskelijoiden kanssa tehtävälle tiiviimmälle yhteistyölle on selkeä tilaus.”

”Tieteellisten kirjastojen mahdollisuudet ovat käytännössä katsoen rajoittomat: olemmehan tiedonhaun ja tiedon organisoinnin ammattilaisia. Näitä taitoja tarvitaan tulevaisuuden digitaalisessa ympäristössä yhä enemmän.”

MH: ”Mikä kirjastoalalla innostaa sinua? Miksi?”

AL: ”Työ tieteellisessä kirjastossa on itselleni enemmän kuin pelkkä työ – se on myös tilaisuus toteuttaa minulle tärkeitä arvoja: edistää oppimista ja tutkimusta sekä pääsyä tutkittuun tietoon. Viihdyn työssä ihmisten parissa ja innostun uuden oppimisesta. Toimialamme on nopeasti muuttuva, joten uutta opittavaa on jatkuvasti. Voin hyödyntää hankkimaani osaamista monipuolisesti ja syvällisesti. Voin lisäksi luottaa siihen, että mikäli oma tai oman organisaationi osaaminen ei riitä, voin tukeutua verkostoihin. Kotimaiset ja kansainväliset verkostot ovat tuoneet kirjastotyöhöni laajempaa näkökulmaa. Tieteellisten kirjastojen haasteet ovat usein yllättävän samanlaisia eri puolilla maailmaa, eikä jokaisessa kirjastossa ole tarpeen keksiä pyörää uudelleen. On hienoa, että voimme jakaa kokemuksiamme verkos-

toissa ja oppia toinen toistemme kokemuksista. Luottamukseen perustuva toiminta edellyttää avointa suhtautumista ja vastavuoroisuuden tavoittelua. Olen iloinen saadessani kunnian jatkaa edeltäjäni ansiokasta työtä puheenjohtajana hyvässä seurassa. Toivon seuran jäsenille menestystä tärkeään työhön tutkitun tiedon välittäjänä.”

Seuraavaksi roolit haastattelussa vaihtuvat, ja Signumin uusi päätoimittaja Mika Holopainen on Anne Lehdon haastateltavana.

Lehden monipuolisuudesta pidetään kiinni

Anne Lehto: ”Millainen on taustasi? Miten kiinnostuit työstä tieteellisessä kirjastossa ja Signumin päätoimittajan tehtävästä?”

Mika Holopainen: ”Toimin tietoasiantuntijana Helsingin yliopiston kirjastossa. Tulin vuonna 2009 Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastoon, joka pian sen jälkeen muuttui osaksi nykyistä Helsingin yliopiston kirjastoa. Viimeiset seitsemän vuotta olen toiminut kirjaston tutkimuksen palveluissa. Kiinnostuin jo alun perin mahdollisuudesta toimia tutkimusta ja opiskelua tukevis- sa palveluissa, tähän yliopistokirjasto on tarjonnut paljon mahdollisuuksia. Olen lähes koko työurani ajan kirjoittanut ammatillisia artikkeleita ja

muita tekstejä erilaisiin julkaisukana-
viin, osin harrastuksena, samalla myös
toimitukselliset prosessit ovat tulleet
tutuiksi. Signumin päätoimittajan teh-
tävään hakeuduin, koska ajattelin sen
tarjoavan uusia mahdollisuuksia se-
kä lehtityöhön että kirjastotyössä ta-
pahtuvien muutosten seuraamiseen.
Ajattelin myös, että minulla voisi olla
sopivasti kokemusta ja ideoita, joiden
avulla Signumia voidaan edelleen ke-
hittää ammattilehtenä.”

AL: ”Mitä asioita haluat edistää Sig-
numin päätoimittajana?”

MH: ”Pyrin säilyttämään lehden mo-
nipuolisuuden – sisällön kokoamisessa
yritän jatkossakin huomioida tieteel-
listen kirjastojen muutokset ja erilaiset
tehtävät. Lisäksi toivon saavani lehteen
enemmän tutkijoiden näkemyksiä sekä
kirjastojen palveluista että yleisemmin
kin tieteeseen ja tiedeyhteisöön liitty-
vistä teemoista. Toimitusverkoston ja
omien verkostojeni avulla yritän saada
mukaan entistä laajemmin myös am-
mattikorkeakoulu- ja erikoiskirjastoja,

siis juttuja näiden kirjastosektoreiden
uusista palveluista ja muista ajankoh-
taisista asioista.”

AL: ”Mitkä ovat mielestäsi keskeisim-
mät Signumin tulevaisuuden haasteet
ja mahdollisuudet?”

MH: ”Signum siirtyy tänä vuonna
pääosin verkkolehdeksi, vain vuoden
viimeinen numero julkaistaan myös
painettuna. Tämä muutos sisältää uusia
mahdollisuuksia visuaalisen toteutuk-
sen osalta, mutta asiaan liittyy haasteita
verkkolehden tavoitettavuuden kan-
nalta. Pyrkimyksenä on luonnollises-
ti se, että myös verkkolehti tavoittaisi
mahdollisimman laajasti sekä STKS:n
jäsenkunnan että kaikki muut leh-
den sisällöstä kiinnostuneet. Tähän
tavoitteeseen pyritään etenkin lehden
markkinointiin panostamalla. Leh-
den monipuolisuus ja laatu toivoak-
seni houkuttelevat koko ajan myös
uusia lukijoita.”

KIRJASTOBRÄNDIN PÄIVITYSTÄ JA JURIDIikkaA

– esittelyssä hallituksen uudet jäsenet

Suomen tieteellisen kirjastoseuran hallituksen uudet jäsenet, tietopalvelupäällikkö Marita Ahola (Turun ammattikorkeakoulun kirjasto) ja tietoasiantuntija Soile Manninen (Helsingin yliopiston kirjasto), kertovat tässä haastattelussa ajatuksiaan kirjastoista ja STKS:stä.

Mikä kirjastotyössä on parasta?

Marita Ahola: ”Minun innostukseni lähde on alan jatkuva kehitys ja kirjaston yhteiskunnalliset tehtävät. Meillä on vastuu opiskelijoiden valmistumisesta siinä missä opetuksellakin, olemme myös mukana eri tavoin avoimen tutkimuksen edistämisessä. Parasta on tietysti asiakkaat ja innostuneiden työ-kaverien verkosto maailman kaikissa kirjastoissa.”

Soile Manninen: ”Monipuoliset työtehtävät, fiksut kollegat ja saa rehellisesti olla kiinnostunut kaikesta mahdollisesta.”

Mikä sinua kiinnostaa STKS:n toiminnassa?

MA: ”Olen ollut hallituksessa jo aiemminkin ja tiesin, että kyseessä on näköalapaikka, jossa voi vaikuttaa yhteisiin asioihin, mutta jossa myös saa paljon aineksia omaan työhön.”

SM: ”Yhteisen hyvän löytäminen, ja sen eteen puurtaminen. STKS:n rooli uusien avauksien tekijänä voisi olla vieläkin vahvempi.”

Mistä kirjastoalalla pitäisi puhua juuri nyt?

MA: ”Valeutiset ja vaihtoehtoiset faktat ovat jo muuttaneet yhteiskuntaa vaaralliseen suuntaan, ja meidän pitäisi voimakkaammin ottaa kantaa tähän. Jokaisessa korkeakoulussa varmaan korostetaan tiedonhankinnan opetuksessa tutkittua tietoa ja lähdekritiikkiä, mutta miten varmistamme osaltamme, että opiskelijalla on tämä kansalaistaito hallussaan valmistuessaan? Toinen asia, mistä pitäisi puhua, on kirjaston brändi, joka on valitettavasti vieläkin vanhanaikainen. Miten osaisimme puhua palveluistamme ja ennen kaikkea merkityksestämme siten, että sitä jaksettaisiin kuunnella? Mielikuvalla on merkitystä tietysti myös osaavan työvoiman saantiin tulevaisuudessa.”

Soile Manninen
(Kuva: Jussi Männistö)

Marita Ahola
(Kuva: Marita Ahola)

SM: ”Kirjastosta tilana ja mielentilana – mikä merkitys tällä kaikella on viimeisen parin vuoden kokemusten jälkeen? Juridiikasta pitäisi keskustella aina. Sen ympärillä monet avoimen tieteen ja palvelujen kehittämisen rajoitteet – rahoituksen lisäksi – käytännössä pyörivät. Mikä on tieteellisten kirjastojen rooli ja vastuu avoimuuden visioiden toteuttamisessa oikeasti? Mistä saadaan alalle uusia ja innostuneita työntekijöitä? Kenen tehtävä on kouluttaa ja mikä olisi tulos, jos kukaan ei kouluttaisi? Loppujen lopuksi hyvin moni asia tässä maailmassa kytkeytyy ihmisten luku- ja kirjoitustaitoon ja siihen liittyviin välineisiin. Jos tätä kehitystä seurattaisiin ja siitä keskusteltaisiin enemmän, olisi ehkä vähemmän yllätetty olo.” ♦

Jukka Rantasaari

Datanhallinnan merkitys, tutkijoiden osaaminen ja kirjaston rooli kulttuurinmuutoksessa

Tutkijat pitävät hyvää datanhallintaa eli datan järjestelmällistä käsittelyä erittäin tärkeänä datan eheyden, tutkimustulosten luotettavuuden ja tutkimuksen toistettavuuden kannalta. Silti monet arjen tutkimuskäytännöt eivät palvele tätä tavoitetta. Kulttuurinmuutokseen tarvitaan koulutusta, palveluja ja kannustimia. Akateemisilla kirjastoilla tiedonhallinnan ja tiedonlähteiden hallinnan ammattilaisina on yksi avainrooleista muutoksen johtamisessa.

Suurta osaa eri tieteenalojen tutkimuksista ei ole onnistuttu toistamaan, Anu Silfverberg kirjoittaa elokuun Long Play lehdessä¹. Vuonna 2016 Nature-lehden kyselytutkimukseen vastanneista 1576:stä eri tieteenalojen tutkijoista 52 prosenttia piti tieteen toistettavuuskriisiä vakavana². Vastajien mukaan toistettavuutta voidaan parhaiten edistää paremmilla käytännöillä, koulutuksella ja kannustimilla. Suunnitelmallinen ja hyvin dokumentoitu datanhallinta edistää tutkimusprosessin läpinäkyvyyttä, datan uudelleen käytettävyyttä ja tutkimuksen toistettavuutta. Mutta miten on osaamisen laita?

Mitä on data?

Data on

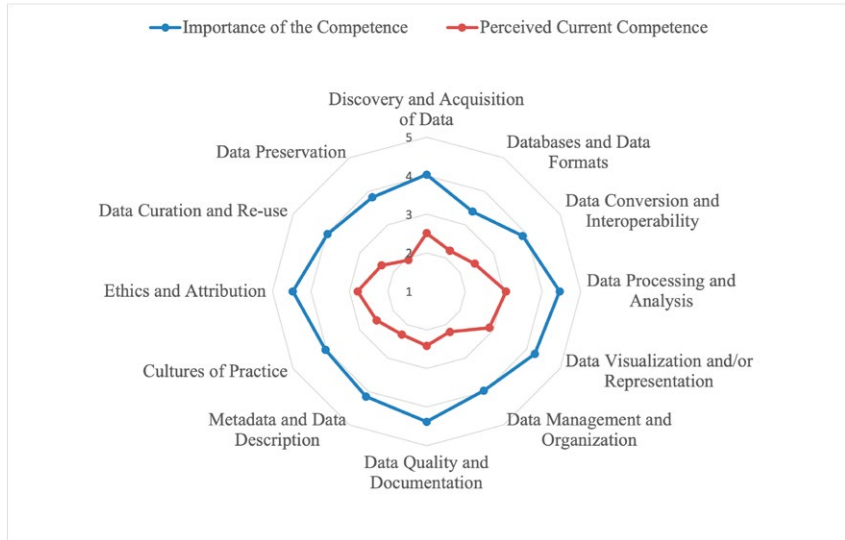
- kaikkea sitä mitä tutkija analysoi³,
- kaikkea sitä informaatiota, jota tutkija systemaattisesti hankkii ja prosessoi uudeksi tiedoksi akateemisessa tutkimuksessa⁴,
- keino validoida, evaluoida ja jäljittää se prosessi ja ne vaiheet, joilla tutkimustulokset on tuotettu⁵.

Tutkimusdatan hallinta on

- datan systemaattista käsittelyä sisältäen toiminnot, joilla parannetaan datan löytyvyyttä, ymmärrettävyyttä ja käytettävyyttä nykyisessä ja tulevaisissa tutkimusprojekteissa⁶.

Tutkimus väitöskirjatutkijoiden datanhallinnan osaamisesta ja osaamistarpeista

Haastattelin vuosina 2018–2019 Turun yliopiston eri tieteenalojen väitöskirjatutkijoita ja ohjaajia sekä lääketieteellisen tiedekunnan biostatistikoita (n=35). Haastatellut arvioivat datanhallinnan taidot keskimäärin erittäin tärkeiksi. Sen sijaan väitöskirjatutkijoiden tämänhetkinen osaaminen arvioitiin/itsearvioitiin keskimäärin tasolle ”osaa(n) jonkin verran” (kuva 1). Tämä ilmenee elokuussa 2021 julkaistusta tutkimuksestani⁷.

Kuva 1: Akateemisten asiantuntijoiden (ohjaajat, biostatistikot) ja väitöskirjatutkijoiden arvioima datanhallinnan kompetenssien tärkeys ja samojen ryhmien arvioima/itsearvioima väitöskirjatutkijoiden tämänhetkinen osaaminen (1 = ei tärkeä/ei osaamista; 5 = välttämätön/erinomainen osaaminen; n=35).

No hyvä, näyttäisi että parantamisen varaa on. Mutta miksi se on niin tärkeää?

Monien tutkijoiden – rahoittajista puhumattakaan – pyrkimys on, että tutkimus ei hyödytä vain tutkijan urakehitystä vaan laajemmin tiedettä, yhteiskuntaa ja maailmaa⁸. Samaan tavoitteeseen pyritään tut-

kimuksen toistettavuuden ja luotettavuuden parantamisella. Lisäksi tutkimusyhteistyön lisääminen ja aikaisemman tutkimuksen tuotosten parempi hyödyntäminen mm. isojen maailmanlaajuisten ongelmien kuten ilmastonmuutoksen ja pandemioiden ratkaisemiseksi ovat perusteita datanhallinnan ja raportointikäytäntöjen

standardoimiselle sekä datan ja prosessin avaamiselle.

Tahdomme myös, että kansalaiset ja päätöksentekijät luottavat tutkimustietoon. Siispä meidän tulee lisätä ymmärrystä, miten olemme päätyneet tutkimustuloksiimme ja miten juuri tutkimustiedon tuottamisen tapa erottaa ne mielipiteistä, saduista, väärinkäsityksistä ja ennakkoluuloista.

Missä siis mättää?

Ongelma on, että monet arjen tutkimuskäytännöt eivät palvele näitä tavoitteita. Vaikka nuorilla tutkijoilla voi olla projekteissa iso vastuu tutkimuksen tärkeimmän raaka-aineen – datan – hankinnasta, tallennuksesta, prosessoinnista, analysoinnista ja säilytyksestä, he eivät yleensä ole saaneet datanhallinnan koulutusta, lukuun ottamatta tutkimusmenetelmäkoulutusta ja etiikan peruskurssia. Koulutuksen puuttuessa tutkijat selviytyvät ad hoc -ratkaisuilla ja yritys & erehdys -menetelmällä. Siksi käytännöt usein ovat epästandardeja, tutkimuksen immateriaali- ja sopimusasiat vieraita ja datan käsittelyvaiheet dokumentoitu meneillään olevaa tutkimusta ja sen tekijöitä, ei muita tutkijoita tai datan soveltajia silmällä pitäen. Tämä ei mahdollista datan jakamista ja uudelleenkäyttöä ja heikentää tutkimuksen toistettavuutta.

Suurimmat osaamiskuilut

Strukturoidun haastattelututkimuksen (Rantasaari, 2021) tulosten analyysi auttoi paikallistamaan suurimmat

datanhallinnan osaamisvajeet neljään osa-alueeseen, joita olivat: (1) datan laatu, dokumentointi ja metadata, (2) datan jakaminen, uudelleenkäyttö ja pitkäaikaissäilytys, (3) datanhallinnan suunnittelu ja datan organisointi sekä (4) etiikka ja immateriaalioikeudet. Käyn seuraavassa läpi osaamisvajeet tarkemmin.

Datan laatu, dokumentointi ja metadata

”Documentation is made for myself to follow my data during the project.”
(*Doctoral student, Turku School of Economics*).

Vaikka 80 prosenttia (n=12) väitöskirjatutkijoista uskoi dokumentointinsa olevan riittävän hyvää ulkopuolisenkin ymmärtää ja käyttää dataa, ainoastaan 15 prosenttia (n=3) haastatelluista akateemisista asiantuntijoista oli samaa mieltä. Datan dokumentointia ja kuvailua vaikeuttavat toisaalta datatyyppien moninaisuus, toisaalta se, että vaikka standardeja on jo luotu, niitä ei vielä tunneta ja käytetä.

”Most doctoral students don’t document because they don’t think anyone else would use their data after the current project” (*Biostatistician, Faculty of Medicine*)

Samaan aikaan kuin akateemiset asiantuntijat korostivat datan käsitteilyn dokumentoinnin ja kuvailun tär-

keyttä, he tunnistivat koulutuksen ja standardien puutteen. Eräs ohjaaja lääketieteen piiristä totesi, että koska paineen parantaa datanhallintaa ja datan dokumentointia on koettu tulevan tieteenalan ulkopuolelta kuten päätäjiltä, tilastotieteilijöiltä ja data-analyytikoilta, dokumentoinnin taso on jäänyt matalaksi.

Datan jakaminen, uudelleenkäyttö ja pitkäaikaissäilytys

”In principle there has not been a thought that anyone other than researchers themselves would use their focus group interview data. As far as qualitative research data are concerned, there is not that kind of culture [of preserving data] as there is of preserving quantitative research data.” (Supervisor, Faculty of Social Sciences).

”Researchers’ focus is here and now, and they don’t pay so much attention to re-use and long-term preservation issues” (Supervisor, Faculty of Science and Engineering).

Haastattemistani väitöskirjatutkijoista 87 prosenttia (n=13) suhtautui myönteisesti datan jakamiseen ja 73 prosenttia (n=11) arvioi datallaan olevan käyttöarvoa vähintään 50 vuoden ajan meneillään olevan tutkimuksen jälkeen. Silti he eivät tyypillisesti olleet huomioineet datan tulevaa käyttöä dokumentoinnissa eivätkä solmituissa

datan käyttöä säätelevissä sopimuksissa – tai eivät olleet tietoisia tällaisten sopimusten olemassaolosta. Toisin sanoen, dataa ei mahdollisesti ollut lupaa jakaa ja käyttää meneillään olevan tutkimuksen jälkeen tai datan käsittelyprosessin dokumentoinnissa ja kuvailussa ei ollut huomioitu ulkopuolisia käyttäjiä. Myöskään nykyisten kannustinjärjestelmien ei koettu riittävästi tukevan jakamista ja uudelleenkäyttöä.

Vaikka kaikkea dataa ei ole mahdollista jakaa eettisistä ja juridisista syistä, tällöinkin usein voidaan jakaa metadata eli tutkimuksen ja datan kuvailutiedot. Lisäksi tutkimusluvalla, ns. ”pimeän arkiston” kautta on usein mahdollista jakaa rajoitetusti myös arkaluontoista aineistoa.

Datanhallinnan suunnittelu ja datan organisointi

”It would be important to have a big picture of the data and its relevance to understand the importance of preservation and re-use” (Supervisor, Faculty of Humanities).

”It would have been a huge benefit if there had been some training on data management” (Doctoral student, Faculty of Social Sciences).

Huolimatta siitä, että datanhallinnan suunnittelu ja datan hyvä organisointi arvioitiin erittäin tärkeiksi, asiaan on alettu kiinnittää huomiota vasta viime aikoina tutkimuksen digitoitumisen, datamäärien kasvun

ja yhteistyöprojektien lisääntymisen (e-research) myötä.

Etiikka ja immateriaalioikeudet

”Everything that has something to do with the letter of law is unclear and scary” (Supervisor, Faculty of Social Sciences).

Vaikka etiikka periaatteiden tasolla – johtuen ehkä pakollisesta etiikan kurssista – oli monien väitöskirjatutkijoiden itsearvioinnin perusteella jo verrattain hyvin hallinnassa, ohjaajat näkivät puutteita käytännöissä. Samoin käytännön toimenpiteitä kuvaavien vastausten perusteella lähes kaikki väitöskirjatutkijat kokivat epävarmuutta datan immateriaalioikeuksien, omistajuuden, sopimusten, tietosuojan ja käyttöoikeuksien suhteen.

Ei tässä syyllisiä kaivata vaan...

Jotta tutkimustulosten julkaisemisen lisäksi myös muiden tutkimustuotosten kuten datan, menetelmien ja koodin jakaminen ja hyödyntäminen yleistyisi, tarvitaan koulutusta, helppokäyttöisiä palveluja ja infrastruktuureja sekä laaja-alaisempia, tutkimuksen toistettavuutta edistäviä kannustimia^{9, 10}.

Kirjaston rooli

Kirjastot ovat sekä kansainvälisesti että Suomessa ottaneet johtavan roolin datanhallinnan palvelujen ja koulutusten suunnittelussa, koordinoinnissa

ja tuottamisessa. Tämä on ymmärrettävää, koska data on volyymiltään ja merkitykseltään kasvava informaation lähde, ja kirjastojen ikiaikainen rooli on ollut kytkeä informaation lähteet ja informaation tarvitsijat yhteen. Tutkimusdatan hallinnan palvelujen lisääminen kirjaston palveluvalikoimaan merkitsee näkökulmien monipuolistamista: Pitkään kirjastoissa on keskitytty pääasiassa organisaation ulkopuolella tuotettujen tiedonlähteiden kuten painettujen ja sähköisten aineistojen valintaan, hankintaan, kuvailuun, järjestämiseen ja tiedonhankinnan opetukseen. Nyt myös tutkimusorganisaation omien tutkijoiden tuotoksilla kuten tutkimusdatalla, koodilla, ohjelmistoilla ja menetelmillä nähdään olevan tärkeä merkitys paitsi tutkijalle, laajemminkin tutkimukselle ja yhteiskunnalle. Tarvitaan palveluja, koulutusta ja resursseja myös näiden aineistojen valintaan, hankintaan, kuvailuun, järjestämiseen, tallentamiseen, pitkäaikaissäilytykseen ja jakamiseen¹¹.

Laadukas datanhallinta on monen eri alan asiantuntemusta vaativa kokonaisuus, johon tarvitaan kirjaston data-asiantuntijoiden lisäksi myös ainakin akateemisten asiantuntijoiden, tutkimuksen IT:n, lakiasioiden ja tietosuojavastaavan osaamista ja panosta. Tällä hetkellä datanhallinnan perusteiden koulutusta tarjotaan – yleensä kirjaston toimesta tai johdolla – jo monissa maamme korkeakouluissa. Koulutuksen laajuudet vaihtelevat yhden opetuskeran sessioista lukukauden toteutuksiin.

Turun yliopiston tutkijakoulussa on oma 3 ECTS Basics of Research Data Management (BRDM) -kurssi¹² väitöskirjatutkijoille ja postdoc-tutkijoille. Olemme kehittäneet ja järjestäneet kurssin vuodesta 2019 yhdessä eri tieteenalojen akateemisten asiantuntijoiden ja tutkimuksen tuen asiantuntijoiden kanssa, vuodesta 2020 yhdessä Åbo Akademin kanssa. Kurssi ei ole lopullinen ratkaisu datanhallinnan haltuun ottamiseen vaan pikemminkin ensi askel, joka auttaa nuorempia tutkijoita tunnistamaan puutteita ny-

kysisissä datanhallinnan käytännöissä ja löytämään välineitä ja polkuja parempiin toimintatapoihin. Lisäksi, samalla kun osallistujat tutustuvat saatavilla oleviin tutkimuksen tukipalveluihin, tukipalvelujen asiantuntijat saavat tietoa tutkijoiden kohtaamista datanhallinnan käytännön haasteista (ks. kurssin rakenne ja osaamistavoitteet¹³). Valtakunnallisella tasolla Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) Datakoulutukset -työryhmä¹⁴ kartoittaa ja kehittää osaamistavoitteita ja koulutuksia eri kohderyhmille.

Datanhallintaan liittyviä verkkokursseja

Data Carpentry¹⁵

"Introductory computational skills needed for data management and analysis in all domains of research."

Data Management Expert Guide¹⁶

"This guide is designed by European experts to help social science researchers make their research data Findable, Accessible, Interoperable and Reusable (FAIR)."

Data Management for Clinical Research¹⁷

"Critical concepts and practical methods to support planning, collection, storage, and dissemination of data in clinical research."

DataONE¹⁸

"In collaboration with the National Center for Ecological Synthesis and Analysis, DataONE has developed lessons, best practices, and training programs in data management to support research efficiency, productivity, and transparency."

Datatree¹⁹

"A free online course with all you need to know for research data management, along with ways to engage and share data with business, policymakers, media and the wider public."

Library Carpentry²⁰

"Focuses on building software and data skills within library and information-related communities. Our goal is to empower people in these roles to use software and data in their own work and to become advocates for and train others in efficient, effective and reproducible data and software practices."

Mantra²¹

"MANTRA is a free online course for those who manage digital data as part of their research project."

Research Data Management and Sharing²²

"Will provide learners with an introduction to research data management and sharing."

Linjaukset ja suositukset palveluiksi ja kannustimiksi

TSV:n Tutkimusaineistojen avoimen saatavuuden linjaus²³ julkaistiin tutkimusdatan osalta keväällä 2021. Tutkimusmenetelmien osalinjaus julkaistaan vuonna 2022. Keväällä 2022 julkaistavan Toimintakulttuurin avoimuuden linjauksen rinnalla julkaistaan tutkimusorganisaatioille suunnattu itsearviointityökalu mm. tutkimusdatanhallinnan palveluiden kehittämisen tueksi. Palvelujen itsearviointityökalun kriteerejä hyödynnetään myös valmisteilla olevassa Avoin tieteiden seurantamallissa. 📌

Tarkista datanhallintasi

- Millä toimenpiteillä varmistat datan laadun kylmäketjun säilymisen läpi tutkimusprosessin? Esim. tarkistukset; tiedostojen versionhallinta, kansiorakenne ja nimeäminen; käyttöoikeuksien hallinta.
- Miten dokumentoit datan käsittelyn (valinnat, mittarit, työvaiheet) niin että sinä tai toiset pystyvät verifioimaan ja toistamaan käsittely- ja päätelyprosessin ja tarvittaessa uudelleenkäyttämään dataa? Esim. sähköinen laboratoriapäiväkirja; readme-tiedosto; kontrolloitu sanasto.
- Oletko sopinut tutkittavien ja projektin muiden tutkijoiden kanssa oikeudesta käyttää kerättyä, tuotettua ja anonymisoitua dataa myös meneillään olevan tutkimuksen jälkeen?
- Oletko selvittänyt datan omistus- ja käyttöoikeudet ja kirjannut keruutavan, rakenteen, muuttujat ja käyttöoikeudet esim. koodikirjaan, readme-tiedostoon tai muuhun oheis- eli metadataan?
- Onko data tallennettu tutkimuksen aikana riittävän tietosuojan ja varmuuskopioinnin takaaville turvallisille alustoille ja onko data tutkimuksen jälkeenkään saatavilla luotettavassa ja turvallisessa paikassa?

JUKKA RANTASAARI
Turun yliopiston kirjasto
jukka.rantasaari@utu.fi

Artikkelin kirjoittaja toimii kirjaston palvelupäällikkönä Turun yliopistossa ja valmistee väitöskirjaa Åbo Akademiin tutkimusdatan hallinnasta. Rantasaari on myös mukana kansainvälisissä ja kansallisissa työryhmissä mm. valmistelemassa data-asiantuntijoiden osaamispolkua (RDA) sekä Toimintakulttuurin avoimuuden linjausta ja itsearviointityökalua (TSV).

Viitteet:

1. SILFVERBERG, A., 2021. Niin totta kuin osaamme. *Long Play*. 104. <https://www.longplay.fi/jutut/niin-totta-kuin-osaamme>
2. BAKER, M., 2016. 1,500 scientists lift the lid on reproducibility. *Nature*, (533), 452–454. <https://www.nature.com/articles/533452a>
3. BRINEY, K., 2015. Data management for researchers: Organize, maintain and share your data for research success. Exeter, UK: Pelagic Publishing.
4. PRYOR, G., 2012. Why manage research data? In G. Pryor (Ed.), *Managing research data* (p. 224). Cambridge: Facet Publishing. doi:10.29085/9781856048910
5. Research Information Network 2008. [Stewardship of digital research data: A framework of principles and guidelines](#).
6. BRINEY, 2015.
7. RANTASAARI, J., 2021. Doctoral students' educational needs in research data management: Perceived importance and current competencies. *International Journal of Digital Curation*, 16(1), 1–36. <https://doi.org/10.2218/ijdc.v16i1.684>
8. HURST, A., PEARCE, A., ERICKSON, C., PARISH, S., VESTY, L., SCHNIDMAN, A., GARLINGHOUSE, M., & PAVELA, A., 2016. *Purpose at work: 2016 global report*. <https://business.linkedin.com/content/dam/me/business/en-us/talent-solutions/resources/pdfs/Global-Report-on-Purpose-at-Work.pdf>
9. CHIARELLI, A., LOFFREDA, L., & JOHNSON, R., 2021. Publishing reproducible research output. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4647697>
10. PERRIER, L., BLONDAL, E., & MACDONALD, H., 2020. The views, perspectives, and experiences of academic researchers with data sharing and reuse: A meta-synthesis. *PLoS ONE*, 15(2), 1–21. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0229182>
11. Ks. esim. DAY, A., & NOVAK, J. 2019. The Subject specialist is dead. Long live the subject specialist! *Collection Management*, 44(2–4), 117–130.
12. Basics of research data management, 2021. Peppi Study Guide; University of Turku. <https://opas.peppi.utu.fi/en/course/UGSL0001/13417>
13. RANTASAARI, J. et al. 2021. Basics of the research data management (BRDM) course: Course structure and learning objectives 2019-22 | *Zenodo*. https://zenodo.org/record/5553794#.YYeZ_9ZBxuU
14. Tutkimusaineistojen avoimuus | Avoin tiede. (2021). Avoin Tiede; Tieteellisten Seurain valtuuskunta. <https://avointiede.fi/fi/asiantuntijaryhmat/tutkimusaineistojen-avoimuus>
15. *Data carpentry* 2021. Data Carpentry. <https://datacarpentry.org/>
16. *Data management expert guide – CESSDA TRAINING*. 2020. CESSDA. <https://www.cessda.eu/Training/Training-Resources/Library/Data-Management-Expert-Guide>

17. Data Management for Clinical Research | Coursera, 2021. Coursera; Vanderbilt University. <https://www.coursera.org/learn/clinical-data-management>
18. Training | DataONE, 2021. Data Observation Network for Earth | DataONE. <https://www.dataone.org/training/>
19. Datatree – *Data training engaging end-users*, 2021. <https://datatree.org.uk/>
<https://doi.org/10.1080/01462679.2019.1573708>
20. Library carpentry, 2021. Carpentries. <https://librarycarpentry.org/>
21. Research data MANTRA. 2021. The University of Edinburgh. <https://mantra.ed.ac.uk/>
22. Research data management and sharing | Coursera. 2021, The University of North Carolina at Chapel Hill & The University of Edinburgh. <https://www.coursera.org/learn/data-management>
23. Tutkimusaineistojen ja -menetelmien avoimuuden linjaus | Avoin tiede. 2021. Avoin tiede; Tieteellisten Seurain Valtuuskunta. <https://avointiede.fi/fi/linjaukset-ja-aineistot/kotimaiset-linjaukset/tutkimusaineistojen-ja-menetelmien-avoimuuden-linjaus>

Kuva: Unsplash/
Tamanna Rumvee
(muokattu)

Juuso Ala-Kyyny

YKSITOISTA HYVÄÄ KÄYTÄNTÖÄ DATAPALVELUIDEN MARKKINOINNISSA

Avoimen tieteen kansallisessa koordinaatiossa esiteltiin syksyn aikana Tutkijan datapalvelujen markkinointi -työryhmässä laadittuja hyviä käytäntöjä. Tässä artikkelissa esitellään niiden lyhennelmät, laajemmat kuvaukset löytyvät Avointiede.fi-sivulta. Käytännöt on jaettu kuuteen kokonaisuuteen (pilariin), jotka tieteellisten kirjastojen LIBERin tutkimusdatanhallinnan työryhmä (Boserup Thestrup et al 2020) on määritellyt ja joita tietoasiantuntija Mari Elisa Kuusniemi on omassa yhteenvedossaan hyödyntänyt.

Pilari 1: Perustana organisaation oma politiikka

Tutkimusdatapolitiikka

Tutkimusorganisaatioiden datapolitiikan ja sitä täydentävän toimenpidesuunnitelman laatiminen kannustaa keskustelemaan mm. yhteisistä tavoitteista, vastuista ja velvollisuuksista. Valmistunut datapolitiikka taas kuvaa nämä asiat selkeästi ja auttaa tutkimusdatan hallinnan toteuttamisessa. Datapolitiikan laatiminen auttaa kirjastamaan tavoitteita, ja samalla valot-

tuu nykytilanteen ja tavoitetilan välillä olevat haasteet sekä puutteet. (Mari Elisa Kuusniemi, Helsingin yliopisto)

Pilari 2: Luo henkilökohtainen subde tutkimusyhteisöön

Kasvot tutuiksi!

Tutulta henkilöltä tulevat viestit luetaan todennäköisemmin kuin kasvottomalta toimijalta tulevat. Tämän vuoksi vähintään osalle palveluyksikön henkilöstöstä annetaan tehtäväksi tавata mahdollisimman monta kohderyhmän henkilöä vuodessa. Kun tutuus

on saavutettu, voidaan tätä hyödyntää mm. markkinoinnissa. Tuttuuden rakentaminen on strategisesti tärkeää, koska se luo pohjan tehokkaalle viestinnälle. (Mari Elisa Kuusniemi, Helsingin yliopisto)

---

*Pilari 3: Ota mukaan
tutkijauran alkuvaiheessa
olevat*

DMP kaikilta tutkimushankkeilta

Olisiko FAIR-ihannemaailmassa hyvä olla kaikilta tutkimushankkeilta organisaation hyväksymä DMP rahoituslähteestä riippumatta? Jos DMP-hyväksymisprosessi saataisiin jouhevaksi tutkijalle, hän saisi heti hankkeensa alkuun tukea aineistonhallintaan ja myönteisen kokemuksen oman organisaationsa tarjoamista palveluista. Myös organisaation ymmärrys tutkijoiden tarpeista lisääntyisi ja palveluiden resursoinnin ennakointi helpottuisi. (Taisa Sallinen, Itä-Suomen yliopisto)

DMP:n kommentointi tiedotuskanavana

Aineistonhallintasuunnitelman kommentointi- tai arviointipalvelun yhteydessä kannattaa esitellä tutkimusprojektille soveltuvia datanhallinnan palveluita. Jo DMP:n laadintavaiheessa voi olla tarpeen ohjata opiskelijaa tai tutkijaa ottamaan yhteyttä tietosuojaavastaavaan, IPR-asiantuntijaan, datan avaamisen asiantuntijaan tai IT-asiantuntijaan. Kun edellä maini-

tut asiantuntijat ja heidän palvelunsa on esitelty projektin alussa, heiltä on luontevaa pyytää apua myöhemmin, datanhallinnan elinkaaren eri vaiheissa. (Nina-Mari Salminen, Luonnonvarakeskus)

Web Café

Web Café voi olla löyhästi ja varsin vapaasti teemoitettu puolivirallinen tapahtuma, jossa kevyen alustuksen jälkeen vapautetaan keskustelu. Pääpaino on nimenomaan keskustelulla, jossa voi vapaasti kysyä, kommentoida ja ideoida – kuten kahvipöytäkeskusteluissa yleensäkin. Resurssiksi riittää yhden asian hyvin tunnevan henkilön työpanos lyhyen alustuksen valmisteluun sekä alustuksen ja keskustelun vetämiseen. (Mika E. Virtanen, Oulun yliopisto)

---

*Pilari 4: Helpota tutkijoiden
välistä viestintää*

Data-agentit

Data-agentit ovat tutkijoita, jotka toimivat tutkimusdatan hallinnan asiantuntijoina omissa yksiköissään. He tarjoavat tutkijoille helposti saavutettavan, ensimmäisen kontaktin datanhallinnan tukeen. Aalto-yliopistossa data-agenteilla on Zoomissa viikoittainen vastaanotto, jonne voi tulla matalalla kynnyksellä ilman ennakoilmoittautumista. (Eeva Savolainen, Aalto-yliopisto)

Web Café

Ks. pilari 3.

Pilari 5: Tarjoa palveluita ja koulutusta

Koulutusmateriaalit saataville!

Palveluiden koulutusmateriaalit muodostavat resurssin, jota kannattaa tarjota avoimesti hyödynnettäväksi. Materiaalit lisätään materiaalipankkeihin mahdollisimman pian koulutusten jälkeen, ja niitä päivitetään ja poistetaan tarvittaessa. Tavoitteena on hyödyntää olemassaolevia materiaaleja ja tallenteita, ja näin säästää resursseja. Materiaalit eivät ole aikaan tai paikkaan sidottuja, joten jokainen voi opiskella haluamanaan ajankohtana. (Päivi Rauste, CSC)

Koulutukset palveluiden tiedotuskanavana

Koulutukset ovat hyviä tilaisuuksia kertoa datanhallinnan palveluista. Koulutuksiin on saatu jo valmiiksi vastaanottavainen joukko aineistonhallinnasta kiinnostuneita, joten uusien palveluiden esittely on luontevaa. Olennaista on, että esittely nivoutuu luontevasti osaksi koulutuksen aihetta. Parhaimmillaan tilaisuudessa saa palvelusta kiinnostuneen uuden käyttäjän. Siksi pitää olla askelmerkit sille, miten asiakas saa palvelun käyttöönsä. (Jari Friman, Tampereen yliopisto)

Pilari 6: Kerro kaikesta mitä teet

Monikanavainen viestintä

Koulutuksiin ja palveluihin liittyvää viestintää tehdään monikanavaisesti.

Käytössä ovat organisaation verkkosivut, koulutustarjontaa kokoavat järjestelmät, sähköpostilistat, uutiskirjeet, somekanavat ja tietoisikut. Yleisen viestinnän lisäksi tunnistetaan eri koulujen tai tiedekuntien viestintäkäytännöt. Tavoitteena on tavoittaa mahdollisimman laaja joukko palveluja ja koulutuksia tarvitsevia henkilöitä oikea-aikaisesti. (Eeva Savolainen, Aalto-yliopisto)

Tietoisikut

Oulun yliopistossa ainakin osalla tiedekunnista on yhteisiä 'Missä mennään'-tilaisuuksia. Tilaisuuksissa esitetään parin minuutin "news flash"-tyyppisiä tietoisikuita, ja niiden tarkoituksena on hoksauttaa ja herättää kiinnostus kulloinkin esiteltävään aihepiiriin. Aika on niin rajallinen, että aihe on rajattava tiukasti ja esitettävä räväkästi. Tietoisikun esittäjän tulee olla aiheen asiantuntija, jotta siitä voi tehdä "räjäyttävän" pikaesityksen. (Mika E. Virtanen, Oulun yliopisto)

Think Open -blogi

Helsingin yliopiston Think Open -blogin ideana on yhdistää tutkijat/opettajat, avoin tiede ja palvelut. Tutkijat ja opettajat eivät ole vain blogin tärkein kohderyhmä lukijoina, vaan he myös tuottavat sisältöjä blogiin. Blogin tavoitteisiin kuuluu myös avoimen tieteen toimintatapojen ja tutkimuskulttuurin edistäminen sekä avoimen tieteen kehityksen seuraaminen. (Juuso Ala-Kyyny, Helsingin yliopisto)

JUUSO ALA-KYNYN
Helsingin yliopiston kirjasto
juuso.ala-kyyny@helsinki.fi

Lähteet

Avoim tiede ja tutkimus, 2021. *Tutkijan datapalvelujen markkinointi*. Avointiede.fi.
<https://avointiede.fi/fi/asiasana/tutkijan-datapalvelujen-markkinointi>

BOSERUP THESTRUP, J. et al, 2020. *The 6 Pillars of Engaging Researchers in Research Data Management (RDM)*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4475475>

KUUSNIEMI, M., 2021. *Datanhallinnan markkinointi tutkijoille – kuusi pilaria*. Avointiede.fi.
<https://avointiede.fi/fi/ajankohtaista/datanhallinnan-markkinointi-tutkijoille-kuusi-pilaria>

YHTEISTYÖTÄ TUTKITUN TIEDON MAAILMASSA – tutkijan ja kirjaston rooleista

Tutkitun tiedon teemavuosi 2021 kokosi viime vuonna eri alojen toimijoita yhteistyöhön edistämään tutkitun tiedon tunnettua yhteiskunnassa erilaisin tapahtumin, hankkein ja tempauksin. Yksi teemavuoden ohjelmistoon kuuluva tapahtuma oli marraskuussa järjestetty STKS:n webinaari Tiedolla tulevaisuuteen? Kirjastot, tutkittu tieto ja vaikuttaminen. Webinaariesityksen pohjalta tehdyssä artikkelissa tarkastellaan teemavuoden ilmiöitä ja pohditaan erityisesti kirjastojen roolia tutkitun tiedon välittäjänä, tuottajana ja eri toimijoiden yhteistyökumppanina nyt ja tulevaisuudessa.

Tutkittu tieto julkisessa keskustelussa

Tutkitun tiedon teemavuonna 2021 käytiin paljon julkista keskustelua tieteen roolista yhteiskunnassa. Teemavuoden tavoitteena oli avartaa laajan yleisön näkemystä tieteestä ja tutkitun tiedon lähteistä, mutta samalla se tarjosi keskustelufoorumia myös heille, jotka jo toimivat tutkitun tiedon maailmassa. Metatason keskustelussa huomiota ei niinkään kiinnitetty uuteen tutkimustietoon sinänsä tai siihen, miten tietoa voi esimerkiksi hyödyntää monimutkaisten globaalien ongelmien ratkaisemisessa. Pikemmin huomio kiinnittyi siihen, miten eri tahot ylipäättään suhtautuvat tieteeseen ja millainen rooli tutkitulla tiedolla on erilaisten ratkaisujen etsimisessä ja päätöksenteossa.

Suomalaisten suhtautumista tieteeseen on tutkittu viimeisten reilun 20 vuoden aikana kolmen vuoden välein tehdyllä Tiedebarometri -asennekartoituksella. Viimeisin barometri on vuodelta 2019. Sen mukaan suomalaiset luottavat tieteeseen ja korkeakouluihin, seuraavat tieteeseen liittyvää uutisointia ja keskustelua ja ovat laajasti kiinnostuneita esimerkiksi ympäristön tilaa koskevasta tutkimustiedosta. Vaikka tutkitun tiedon asema ja arvostus suomalaisessa yhteiskunnassa on ollut suhteellisen vakaa ja korkealla tasolla, myös erilaiset tiedevastaiset ilmiöt ovat todellisia (Tiedebarometri 2019).

Myös teemavuonna tiedevastaiset ilmiöt puhuttivat. Keskusteluissa oli näkyvästi esillä tieteellisen tiedon kiistäminen ja esimerkiksi rokotuksiin ja Covid 19 -pandemiaan liittyvän disin-

formaation ja misinformaation levittäminen, tutkijoihin kohdistuva häirintä ja kiusaaminen ja jälleen kerran aktivoitunut keskustelu eri tieteenalojen arvosta ja merkityksestä. Erityisen paljon keskustelua heräteltiin jälleen humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen hyödyistä – ja hyödyttömyydestä.

Tieteen ja tutkimuksen kyseenalaistaminen ei ilmiönä ole uusi, mutta nyt monet tiedevastaiset ilmiöt tapahtuvat sosiaalisissa medioissa ja saavat paljon näkyvyyttä. Onneksi samoja kanavia käytetään myös tutkitusta tiedosta viestimiseen: Tästä esimerkki on eri alojen tutkijoiden osallistuminen viime syksynä someilmiöksi nousseeseen #minätutkin -tempaukseen twitterissä, vastaiskuna yksipuoliseen keskusteluun tieteen rahoittamisesta ja itsearvosta.

Ratkaisuja tutkitun tiedon roolin vahvistamiseen

Mitä teemavuodesta jäi käteen? Ainakin se nosti esiin, miten monilla tavoin tutkittua tietoa voidaan tarkastella, miten monet eri tahot ovat tutkimuksen ja tiedon kanssa tekemisissä ja miten tärkeää on, että eri tahot toimivat yhteistyössä. Keskustelut tutkitun tiedon roolin vahvistamisesta osoittavat, että nyt, kun kaikki voivat toimia tiedon tuottajina ja jakajina ja tietoa on saatavilla valtavat määrät eri kanavista, ratkaisuja pitäisi löytyä erityisesti siihen, miten luotettavan tutkitun tiedon äärelle voi löytää ilman ylivoimaisia ponnisteluja.

Monenlaisia ratkaisuja tutkitun tiedon roolin vahvistamiseen yhteiskunnassa on tehty rakentamalla uudenlaisia yhteistyömalleja ja luomalla uusia palveluita tiedon jakamiseen ja tieteestä viestimiseen. Esimerkkejä on lukuisia, joista mainitsen tässä vain muutaman.

Avoimen tieteen kansallisessa yhteistyöverkostossa (avointiede.fi) rakennetaan tulevaisuuden tieteen edellytyksiä edistämällä tutkimuksen avoimia toimintamalleja. Suomen Akatemian tietysti.fi -sivustolla kerrotaan yleistajuisesti akatemian rahoittamasta tutkimuksesta ja tieteestä yleensä ja Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedejatutkimus.fi -palvelu tarjoaa laajan näkymän suomalaisen tieteeseen eri näkökulmista. Yhteistä erilaisille ratkaisuille on koota yhteen tietoa ja toimijoita yli organisaatorajojen ja tieteenalojen.

Tieteelliset kirjastot ovat olleet aktiivisia toimijoita erilaisissa tutkitun tiedon yhteistyöverkostoissa. Tuleeko kirjastojen rooli jatkossakin säilymään keskeisenä osana tutkitun tiedon ekosysteemejä ja yhteisöjä?

Kirjastojen rooli nyt ja tulevaisuudessa

Tutkittu tieto on tieteellisten kirjastojen toiminnan ytimessä. Kirjastojen roolina on toimia luotettavana tiedon tarjoajana ja tukea palveluillaan laadukasta opetusta, tutkimusta, oppimista ja muita tiedontarpeita. Samalla tontilla toimii kuitenkin koko ajan enemmän ja enemmän toimijoita, jo-

Taloudellinen	Toiminnallinen	Emotionaalinen	Symbolinen
<ul style="list-style-type: none"> • Fokus hinnassa • Hinnaltaan kilpailukyiset palvelut • Tutkija voi käyttää kirjaston palveluja ilmaiseksi ja palvelut myös säästävät hänen omaa aikaansa. 	<ul style="list-style-type: none"> • Fokus ratkaisussa • Kirjasto tarjoaa laajan valikoiman erilaisia palveluja, jotka sujuvoittavat tutkimustyötä. • Toimivat tietojärjestelmät ja digitaaliset palvelut, joita kehitetään asiakkaiden tarpeisiin. 	<ul style="list-style-type: none"> • Fokus asiakaskokemuksessa • Kirjasto tarjoaa rauhallisen ja tasa-arvoisen työympäristön • Palvelut on suunniteltu helpottamaan tutkijoiden omaa työtä ja edistämään siinä onnistumista. 	<ul style="list-style-type: none"> • Fokus merkityksessä, brändissä ja maineessa • Kirjasto on luotettava toimija ja sillä on maine luotettavan tieteellisen tiedon tarjoajana • Kirjaston asiantuntijuutta arvostetaan.

Kuvio 1. Asiakasarvon ulottuvuuksia.

ten kirjastojen pitää keskittyä paitsi vahvuuksiinsa myös kehittää toimintaansa yhteistyössä asiakkaiden ja muiden toimijoiden kanssa.

Kirjaston palvelujen kehittäminen nojaa vahvuuksille, joita voidaan tarkastella palvelujen tuottaman asiakasarvon näkökulmasta. Asiakasarvon ulottuvuuksia voidaan jaotella taloudelliseen, toiminnalliseen, emotionaaliseen ja symboliseen arvoon (Rintamäki, Kuusela & Mitronen 2007). Kirjastolla on selkeä symbolinen asiakasarvo luotettavana tieteellisen tiedon tarjoajana. Sen lisäksi myös taloudellinen, toiminnallinen ja emotionaalinen asiakasarvo voivat olla kirjastolle selkeitä kilpailuetuja (Nieminen-Grundström 2022).

Kirjastot ja tulevaisuusajattelu

Vahva asiakasymmärrys ja tulevaisuusorientaatio ovat edellytyksinä sille, että kirjastot ovat jatkossakin haluttuja yhteistyökumppaneita palvelujen kehittäjinä ja tarjoajina. Palvelujen kehittäminen tulevaisuuden tarpeisiin

edellyttää yhteistä tilannekuvaa nykyhetkestä, näkemystä tulevaisuuden suunnasta ja vaihtoehtoisista kehitysuunnista sekä valmiuksia omaksua uusia toimintatapoja, teknologioita ja palvelukonsepteja.

E erityisen tärkeää on pohtia, miten erilaiset muutokset toimintaympäristössä muuttavat asiakkaiden odotuksia kirjaston palveluista ja millaisia paineita kirjaston palvelurooliin kohdistuu. Tutkimuksen tekemisen tavat ovat murroksessa ja uudenlaiset yhteistyön ja työn tekemisen muodot luovat uusia palvelutarpeita. Miten kirjasto voi esimerkiksi osallistua tiedejulkaisemisen toimintamallien uudistamiseen, edistää avointa oppimista, luoda tutkijoille ja opiskelijoille valmiuksia toimia muuttuvassa toimintaympäristössä ja edistää tutkitun tiedon näkyvyyttä omilla palveluillaan?

Pandemia-aika on osoittanut, että kirjastoilla on ollut reagoitakykyä odottamattomassa ja nopeassa muutostilanteessa. Yleensä muutos tapahtuu kuitenkin pienin askelin ja silloin

tulevaisuuteen varautumista ja ennakkointia voi tehdä systemaattisemmin. Kirjastoissa on kehittynyt vahva strategiatyön kulttuuri, mutta tulevaisuusajattelussa voi silti olla kehitettävää. Ehkä luotetaan liikaa siihen, että kehitys kulkee tiettyyn suuntaan ja että omilla toimenpiteillä saadaan aikaiseksi toivottu vaikutus. Palvelujen ja toiminnan kehittämisen ohella pitäisi kehittää myös kyvykkyyttä tulevaisuusajatteluun erilaisia ennakkointimenetelmiä ja tulevaisuustietoa hyödyntämällä. Tulevaisuusajattelun vahvistaminen auttaa ymmärtämään nykyhetken merkitystä tulevaisuuden rakentamisessa ja käymään kriittistä keskustelua mahdollisista skenaarioista.

Kirjasto tutkijan kumppanina

Kirjastoilla on paljon annettavaa tiedon välittämisessä, tuottamisessa ja hallin-

nassa sekä kompetenssien rakentamisessa jatkossakin, kunhan ymmärretään yhteistyön entistä suurempi merkitys, kyetään irrottautumaan organisaatiokeskeisistä toimintamalleista ja lähdetään ennakkoluulottomasti rakentamaan uusia kumppanuuksia palvelujen kehittämiseen. Tutkitun tiedon ekosysteemissä kumppanit eri toimialoilta voivat yhdessä kehittää palveluja tulevaisuuden moninaisiin tarpeisiin.

Kirjaston tärkein kumppani tutkitun tiedon ja tieteen vaikuttavuuden edistäjänä on koko tutkijayhteisö, jonka työn tukeminen tutkimusprosessien eri vaiheissa on kirjaston keskeinen tavoite. Kun sitä työtä tehdään yhteistyössä yli organisaatorajojen sekä kansallisesti että kansainvälisesti ja eri tieteenalojen käytännöt ja tarpeet huomioiden, pysyy kirjasto tulevaisuudenkin toimijana. ♦

Kirjoittaja

MINNA NIEMI-GRUNDSTRÖM
Tampereen yliopisto
minna.niemi-grundstrom@tuni.fi

Lähteet

NIEMI-GRUNDSTRÖM, M., 2022. Customer value as a key concept for enhancing customer insight in academic libraries. QQML e-journal Vol. 10, No. 4 (2021), p. 407–415, jan.

2022. Luettu 22. 2. 2022 <http://www.qqml-journal.net/index.php/qqml/article/view/545>

RINTAMÄKI, T, KUUSELA H., AND MITRONEN L., 2007. Identifying competitive customer value propositions in retailing. *Managing Service Quality*, Vol. 17 No. 6, 2007, 621–634.

Tiedebarometri 2019 <http://www.tieteentiedotus.fi/tiedebarometri.html>

Elina Kähö ja Juha Leppämäki

AINEISTOVÄLITYKSEN KEHITTÄMINEN HELSINGIN YLIOPISTON KIRJASTOSSA

Helsingin yliopiston kirjasto uusi kirjastojärjestelmän kesällä 2020 ja käyttöön otettiin Ex Libriksen Alma-alustapalveluratkaisu. Uusi järjestelmä mahdollistaa kirjastopalveluiden kehittämisen digitaalisten palveluiden ehdoilla. Myös aineistonvälitys haluttiin tuoda osaksi kirjaston digitaalisia palveluita.

Helsingin yliopiston kirjasto käynnisti maaliskuussa 2021 aineistovälityksen eli kaukopalvelun kehittämistehtävän. Käytössä olleet työvälineet olivat tulleet elinkaarensa loppuun, ja aineistovälityksen työprosesseja haluttiin yhtenäistää hyödyntäen Alman mahdollisuuksia.

Ennen kehittämistehtävän aloitusta pyyntöjen lähettämistä ja vastaanottamista Alma-kirjastojen välillä testattiin Helsingin, Turun, Tampereen ja Oulun yliopiston kirjastojen välillä. Perusprosessi eli pyynnöt, niihin vastaaminen ja torjuminen sekä artikkelien ja lainojen lähettäminen ja vastaanottaminen osoittautuivat testeissä toimivaksi.

Helsingin yliopiston kirjaston kaukopalvelutiimi käsittelee vuosittain noin 3 000–4 000 kaukopalvelutoimitusta. Ennen kehittämistehtävää pyyntöjä vastaanotettiin useilla eri lomakkeilla ja pyyntöjä hallinnoitiin erillisellä järjestelmällä. Eri osat eivät kommunikoineet keskenään tai kirjastojärjestelmän kanssa, minkä vuoksi tietoja oli kopioitava manuaalisesti järjestelmästä toiseen.

Aineistovälitys Almassa

Alma sisältää kaukopalvelutoimintoja Resource Sharing (RS) -osiossa. Alma pystyy kommunikoimaan useiden protokollien, kuten ISO 18626, avulla muiden samoja protokollia käyttävien kirjastojärjestelmien tai kaukopalveluohjelmistojen kanssa. Näin Alma pystyy lähettämään ja vastaanottamaan kaukolaina- ja artikkelipyynnöitä suoraan järjestelmästä järjestelmään. Vaihtoehtoisesti Alma pystyy lähettämään pyynnöt ja muut kaukopalveluun liittyvät viestit sähköpostitse.

Alman Resource Sharing on konfiguroitavissa siten, että prosessin eri vaiheet kuten kirjan tai artikkelin paikantaminen, tilauskirjaston valinta ja pyynnön lähettäminen on mahdollista automatisoida, jos niin halutaan tehdä. Kirjaston kokoelmia pystyy rajaamaan kaukopalvelun piiriin tai sen ulkopuolelle.

Kehittämistehtävän eteneminen – mikä muuttui työprosesseissa?

Suomessa kaukopalvelu on nojanut vahvasti sähköpostiin, joten käyttöönotto toteutettiin sähköpostiprotokollaa hyödyntäen. Tarkoituksena on mahdollisuuksien mukaan ottaa tulevaisuudessa käyttöön kehittyneemmät protokollat.

Alman RS-osiossa kirjastot, jotka tilaavat ja joilta tilataan aineistoa esiintyvät asiakastietueista erillisinä partnereina. Kehitystehtävän osana Almaan luotiin partneritietueet kirjastojärjestelmässä ja kaukopalveluohjelmistossa olevien asiakastietueiden pohjalta. Tässä hyödynnettiin Alman rajapintoja.

Alman RS-osiossa on erilliset työnkulut tilaavalle ja lähettävälle kaukopalvelulle. Sekä tilaavalle että lähettävälle kaukopalvelulle on oma työjononsa, josta kaukopalvelun työntekijät poimivat pyyntöjä käsiteltäväksi. Pyyntönsä status päivittyy sitä mukaa, kun pyynnön käsittely etenee.

Tilattavasta aineistosta Alma luo väliaikaisen bibliografisen tietueen ja niteen, jonka sijainti on kaukopalveluosasto. Tämä mahdollistaa kaukolainaniteen lainaamisen asiakkaalle Almassa.

Alman Analytics-osioista on mahdollista hakea raporteilla kaukolainojen tiedot tilastointia ja laskutusta varten. Myyntilaskutuksen kehittäminen oli jatkokehitysprojektina varsinaiselle kehittämistehtävälle, ja vuoden 2022

Kaukolaina näkyy asiakkaan lainatiedoissa kuten muutkin lainat, ja asiakas pystyy tekemään uusintapyynnön itsepalveluna. Asiakas pystyy myös perumaan tilauksen, mikäli sitä ei vielä ole käsitelty.

aikana siirrytään myös kaukopalvelun laskutuksen suhteen Alma-aikaan. Myyntilaskutuksen kehittämisessä huomioidaan mm. Alman automaatiomahdollisuudet ja kehittämistyötä on tehty yhdessä yliopiston taloushallinnon kanssa.

Kehittämistehtävän eteneminen – mikä muuttui asiakkaille?

HELKA-kirjastojen asiakaskäyttöliittymä on Ex Libriksen Primo VE. Primon kaukopalvelulomake on suoraan yhteydessä Alman RS-osioon. Lomakkeella tehdyt pyynnöt tulevat käsiteltäväksi Alman tilaavan kaukopalvelun työjonoon. Tämä mahdollistaa asiakaslähtöisen kaukopalvelun, jossa henkilöasiakas voi tehdä kaukopalvelupyynnön esimerkiksi suoraan kirjastotietokannasta löytämästään viitteestä. Asiakas voi myös hakea artikkelin tiedot lomakkeelle DOI- tai PMID-tunnuksen perusteella.

Tilauksen jälkeen asiakas pystyy seuraamaan kaukolainapyyntönsä käsittelyn etenemistä asiakastiedoissaan.

Kaukolaina näkyy asiakkaan lainatie-
doissa kuten muutkin lainat, ja asia-
kas pystyy tekemään uusintapynnön
itsepalveluna. Asiakas pystyy myös pe-
rumaan tilauksen, mikäli sitä ei vielä
ole käsitelty.

Primon kaukopalvelulomaketta voi
muokata vain rajallisesti, mutta perus-
muodossaan sen ominaisuudet ovat
riittävät pyyntöjen vastaanottamiseen
henkilöasiakkailta, mukaan lukien las-
kutustiedot tapauksissa, joissa oppiaine
maksaa kaukopalvelumaksun.

Lähtävän kaukopalvelun tilauksil-
le ei ollut valmista lomaketta, joten osa-
na kehittämistehtävää luotiin Alman
rajapintoja hyödyntävä lomake, jonka
kautta kirjastot ja tietopalvelut voivat
tehdä kaukopalvelutilauksia Helsingin
yliopiston kirjaston kokoelmista. Lo-
make lähettää pyynnöt suoraan Alman
lähtävän kaukopalvelun työjonoon.
Sopimusasiakkaille tehtiin erityiset sa-
maa rajapintaa käyttävät lomakkeet.

Tulevaisuus

Kehittämistehtävä eteni suunnitellusti
ja Alman RS-toiminto otettiin kirjastos-

sa syyskuussa 2021. Vanhat lomakkeet
korvattiin uusilla ja ohjeistus asiak-
kaille uudistettiin. Viimeisen puolen
aikana on tehty täsmennyksiä työn-
kulkuihin ja Alman asiakaskirjeisiin.
Vuoden 2021 loppuun mennessä oli
käsitelty jo yli tuhat kaukopalvelupyyn-
töä Almassa.

Vuonna 2022 erityisenä kiinnos-
tuksen kohteena on Varastokirjaston
AIRUT-hanke, jossa tavoitteena on asia-
kastoimisen Varastokirjastotilauksen
toteuttaminen. Helsingin yliopiston
kirjastoa kiinnostaa Alman Resource
Sharingin kytkeminen suunniteltuun
palveluun siten, että asiakkaan Helkas-
sa tekemä pyyntö etenisi automatisoi-
dusti Varastokirjaston järjestelmään.

Muita tulevaisuuden mahdolli-
suuksia ovat pyyntöjen käsittelyn eri
vaiheiden automatisointi sekä siirtymi-
nen ISO 18626 -protokollan hyödyn-
tämiseen niin, että pyynnöt siirtyisivät
suoraan kirjastojärjestelmästä toiseen
sähköpostiviestien sijaan. Kirjasto on
myös kiinnostunut artikkelinvälitys-
palveluiden kuten Get It Now'n kyt-
kemisestä Alman RS-osioon. ❖

Kirjoittajat

ELINA KÄHÖ
Helsingin yliopiston kirjasto
elina.kaho@helsinki.fi

JUHA LEPPÄMÄKI
Helsingin yliopiston kirjasto
juha.leppamaki@helsinki.fi

Päivi Kytömäki

FUN Suomen yliopistokirjastojen verkosto – yhdessä vahvempia ja osaavampia

Suomen yliopistokirjastojen verkosto täytti viime vuonna 25 vuotta. Neljännesvuosisadassa verkosto on saanut paljon aikaa ja ollut vaikuttamassa keskeisten palveluiden syntyyn: ensimmäisen yhteisen kirjastojärjestelmän hankinta, Linnea2-konsortio, FinELib, informaatiolukutaidon opetus, KDK ja Finna, bibliometriikka ja avoin tiede. Kuinka yliopistokirjastojen yhteistyön synty ja millainen on tieteellisten kirjastojen yhteisön kehitys?

Suomen yliopistokirjastojen neuvosto perustettiin 22. 5. 1996. Miten tähän päädyttiin? Mennäänpä ajassa reippaasti taaksepäin.

Kehitys ennen FUN:ia

Opetusministeriö ohjasi Suomen tiede- ja korkeakoulupolitiikkaa toisen maailmansodan jälkeen voimakkain ottein. Ministeriöön oli perustettu tiede- ja korkeakouluyksikkö, jonka piiriin myös tieteelliset kirjastot kuuluivat. Ministeriön alaisena toimi Tieteellisten kirjastojen lautakunta 1950-luvulta 70-luvun alkuun.

Sen jälkeen perustettiin Tieteellisen informoinnin neuvosto Tinfo vuonna 1972 ja se jatkoi toimintaansa vuoteen 1991. Tinfosta tuli opetusministeriön asiantuntijaelin ja sen vaikutus yliopistokirjastojen kehittämiseen oli merkittävä.

Tinfon tehtävänä oli koordinoida kirjastoverkon toimintaa ja edistää tieteellisten kirjastojen ohjeiden, säännösten ja standardien kehittämistä. Jäseninä oli ministeriön tiede- ja korkeakouluyksikön edustajia ja kirjastojen johtajia. Vuonna 1974 opetusministeriön yhteyteen perustettiin tieteellisten kirjastojen atk-yksikkö, jonka tehtävä oli kehittää tieteellisille kirjastoille yhteinen atk-järjestelmä, mikä toteutuikin.

Ilman Tinfoa tieteelliset kirjastot olisivat olleet varsin yksin kirjastotoiminnan kehittämisessä: Tinfon kautta kirjastot saivat opetusministeriöltä niin strategista tukea, budjettiohjausta kuin usein käytännössä jopa operatiivistakin ohjausta. Tinfon komiteamietinnöt ohjasivat esimerkiksi tilojen, luetteloinnin, sisällönkuvilun, tilastoinnin, tietokantojen ja kokoelmien kehittämistä.

1990-luku ilman voimakasta ohjausta

Tinfoa seurasi vuonna 1991 Tietohuollon neuvottelukunta, jonka ote tieteellisten kirjastojen kehittämiseen oli lähinnä ehdotava. Valtakunnalliset kirjastotehtävät keskitettiin vuonna 1991 Kansalliskirjastoon, samoin tieteellisten kirjastojen atk-yksikkö siirrettiin Kansalliskirjaston vastuulle.

Tieteenalikirjastojen koordinoitua tehtyä keskuskirjastotehtävät lakkautettiin vuonna 1996.

Käytännössä 1990-luvulla ministeriö jätti yliopistokirjastojen kehittämisen yliopistojen sisäiseksi asiaksi, mikä oli ymmärrettävää. Se kuitenkin synnytti pelon joidenkin yliopistokirjastojen kehityksen pysähtymisestä ja yhteistyössä tapahtuvan kehittämisen vaikeutumisesta.

Yhteistyö voimistuu ja SYN syntyy

Yliopistokirjastoilla oli voimakas tahtotila ja visio yhteisten palvelujen tarpeesta ja yhteisen äänen luomisesta ministeriön suuntaan, mutta virallista foorumia päätöksille ei ollut. Tähän tarpeeseen perustettiin Suomen yliopistokirjastojen neuvosto SYN. Esikuvana nimelle oli hiukan aikaisemmin perustettu Suomen yliopistojen rehtorineuvosto. SYN:in nimi

muuttui 2018 Suomen yliopistokirjastojen verkostoksi FUN:iksi.

Alussa neuvosto käsitti vain kuusi kirjastonjohtajaa, vaikka toiminta kohdistui koko yliopistokirjastojen kenttään. Olin itse jäsenenä ensimmäisessä SYN:in ryhmässä ja olimme intoa täynnä. Tunsimme toisemme hyvin ja kirjastomme olivat tehneet vuosikymmeniä yhteistyötä.

Hyvä yhteistyö sai aikaan maailmanlaajuisesti ainutlaatuisen saavutuksen, yliopistokirjastojen yhteisen kirjastojärjestelmän. Palkkasimme yhteistyösihteerin ja sovimme kustannustenjaosta sen jälkeen, kun Kansalliskirjasto ei enää sitä maksanut. Pian neuvosto käsitti kaikki johtajat ja sillä oli työryhmä.

FinELibin synty

1990-luvun lama oli verottanut voimakkaasti yliopistojen tieteellisten lehtien määrää. Vuonna 1993 yliopistorehtoreiden neuvosto asetti asian takia jopa hätätoimikunnan. Jotkut kustantajat kuten Academic Press tarjosivat lisensoitavaksi elektronisia lehtipaketteja, ja muut kustantajat tulivat vähitellen perässä.

Sen sijaan että jokainen yliopistokirjasto olisi tehnyt oman sopimuksen, näimme paremmaksi yhteislisenssit ja Kansalliskirjaston osaavan henkilökunnan hoitamat keskitetyt sopi-

Yliopistokirjastoilla oli voimakas tahtotila ja visio yhteisten palvelujen tarpeesta ja yhteisen äänen luomisesta ministeriön suuntaan.

musneuvottelut. Ministeriö piti ideaa kannatettavana ja lyhyen hankevaiheen jälkeen ministeriö vakiinnutti Kansallisen elektronisen kirjaston eli Finnish Electronic Libraryn, FinELibin, osoittaen sille vuosittaisen keskitetyn rahoituksen. Toimintamalli oli maailmanlaajuisesti uutta ja sen esittelyä pyydettiin vuosikausia eri maihin.

Linnea2-konsortion luominen

Toinen 1990-luvun suuri ponnistus oli yhteisen kirjastojärjestelmän vaihto, joka saatiin lopulta toteutettua vuonna 2001. Järjestelmän vaihto modernimpaan teknologiaan vaati sekä Kansalliskirjaston verkkopalveluilta, kirjastoilta ja yliopistojen IT-palveluilta paljon työtä infrastruktuurin, rahoitussopimusten ja vastuiden määrittelyssä. Näitä asioita hoitamaan perustettiin Linnea2-konsortio. Aluksi kukin yliopisto hankki oman keskustietokoneen kirjastojärjestelmää varten, mutta myöhemmin konepalvelut ostettiin Tieteen tietotekniikan keskukselta (CSC). Vuonna 2018 Linnea2-konsortio hajosi, kun osa kirjastoista siirtyi avoimen lähdekoodin järjestelmään ja osa uuteen kaupalliseen järjestelmään.

Informaatiolukutaidon opetus alkaa

2000-luvun alussa oli nähtävissä, että elektroniset opiskeluaineistot ja verkko-opiskelu olisivat pian arkea. Yliopistokirjastoissa nähtiin tarve informaatiolukutaidon opetukselle. Tavoitteena oli integroida informaatiolukutaidon opetus yliopisto-ope-

tiolukutaidon opetus yliopisto-opetukseen ja määritellä osaamistavoitteet. Vuonna 2005 yliopistoille luotiin minimitason suositus informaatiolukutaidon oppiainesten sisällyttämiseksi uusiin tutkintorakenteisiin. Suositukset uudistettiin 2012 ja nyt puhuttiin laajemmin tiedonhankinnasta myös tutkijoille sisällön laajentuessa avoimen julkaisemiseen ja julkaisujen arvioinnin työkaluihin. Niihin palaan myöhemmin.

2000-luvun loppua leimasi varautuminen yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen rakenteellisiin muutoksiin, jotka vaikuttaisivat myös kirjastopalveluihin. Ministeriö valmisteli näitä muutoksia hankkeessa nimeltä Yliopistokirjastojen rakenteellinen kehittäminen. Ja niitä muutoksiahan tuli ja ne vaikuttivat kirjastoihinkin.

KDK-hanke käynnistyy

2000-luvun lopussa oli huomattavasti jännittävämpääkin tiedossa. Valtioneuvosto oli tehnyt periaatepäätöksen kansallisen tietoyhteiskuntapolitiikan tavoitteista vuosille 2007–2011. Yhdeksi Arjen tietoyhteiskunta-toimintaohjelman hankkeista tuli ministeriön johtama Kansallisen digitaalinen kirjasto -hanke (KDK). Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalvelut ja CSC olivat keskeisiä toimijoita hankkeen ideoinnissa ja valmistelussa, mutta myös Yliopistokirjastojen neuvostolla oli mahdollisuus osallistua KDK:n valmisteluun johto- ja ohjausryhmätasolta eri työryhmiin saakka antaen osaamistaan ja

oppien valtavasti itsekin.

Kunnianhimoisena tavoitteena oli luoda arkistoille, museoille ja kirjastoille yhteinen hakupalvelu, digitoida priorisoidut aineistot ja toteuttaa aineistojen pitkäaikaissäilytys. Yhteinen hakupalvelu Finna on ollut kansallisessa käytössä vuodesta 2016 lähtien. Suomi oli tehnyt tiikerinloikan tietoyhteiskunnan kehittämisessä.

Bibliometriikkapalvelut

2000-luvun alussa oli selvästi havaittavissa julkaisujen arvioinnin tulevan yhä tärkeämmäksi tutkimuksen arvioinnin osa-alueeksi. Omassa kirjastossamme Oulun yliopiston kirjastossa teimme päätöksen paneutua bibliometriikkaan jo varhaisessa vaiheessa. SYN teki saman päätöksen. Aloitimme yliopistokirjastojen henkilökunnalle yhteisen bibliometriikan koulutuksen vuonna 2012. Vedin itse koulutuksesta vastaavaa tutkimuksen tuen työryhmää. Bibliometriikkaseminaari on järjestetty vuosittain siitä lähtien. Mukaan seminaarin järjestämiseen ovat liittyneet OKM, CSC ja Suomen Akatemia.

Tässä yhteydessä on puhuttava myös Julkaisuforumista, JUFO:sta, joka aloitti hankkeena vuonna 2010 ja se vakinaistettiin Tieteellisten seurain valtuuskunnalle 2012. Unifi esitti yliopistokirjastojen neuvoston osallistumista JUFO:n ohjausryhmään heti alusta alkaen ja se on toteutunut.

Yliopistokirjastojen palveluista on tullut merkittävä resurssi yliopistojen tutkimuksen RAE-arvioinneissa (Research Assessment Exercise). Kirjastot

**Yliopistokirjastojen neuvosto
esitti jo vuonna 2012
Suomen Akatemialle, että se
edellyttäisi tutkimustulosten
avointa julkaisemista
rahoittamiltaan
tutkimuksilta.**

keräävät julkaisutiedot ja niillä on keskeinen tehtävä julkaisutietojen valmistamisesta sekä ulkopuolisten tekemiä arviointianalyseja varten että myös itse analyysien teossa.

Vastuullinen tiede ja avoimuus

Kirjastoilla on tärkeä tehtävä yliopiston tuloksen kannalta ennakoivassa toiminnassa. Palaan tiedonhankinnan opetukseen, joka on myös mukana tohtorikoulutuksessa. Opetus kattaa nyt hyvinkin syvälle menevät tiedot paitsi tieteellisiin julkaisuihin pohjautuvasta arvioinnista myös tutkijan ja tutkimuksen näkyvyydestä, tutkijatunnusteesta, tieteellisen lehden valinnasta, avoimesta julkaisemisesta ja rinnakkaistallentamisesta aina lehtien kirjoittajamaksuihin saakka. Nyt tämä kaikki kulkee vastuullisen tieteen alla, johon kuuluu vastuullinen tutkimuksen ja tutkijan arviointi.

Vastuulliseen tieteeseen kuuluu tieteen avoimuus. Neuvosto oli mukana perustamassa Finnish Open Access eli FinnOA-työryhmää 2004. Yliopistokirjastojen neuvosto esitti jo vuon-

na 2012 Suomen Akatemialle, että se edellyttäisi tutkimustulosten avointa julkaisemista rahoittamiltaan tutkimuksilta.

Seuraavana vuonna SYN teki opetus- ja kulttuuriministeriölle esityksen Open access -politiikan tarpeellisuudesta ja rinnakkaistallentamisen käytönotosta. Ministeriö perustikin hankkeeseen Tutkimuksen tietoaisteot alatyöryhmän nimeltä Tiedonsaataavuus. Vuonna 2018 työryhmä laati suosituksen kirjoittaja- eli APC-maksukäytännöistä. Nyt kirjastot neuvovat avoimen julkaisemisen kysymyksissä ja tarjoavat alustan rinnakkaistallentamiselle.

Yhteistyön merkitys

Kerrottakoon, että jo Tinfon komiteamietinnössä vuonna 1978 todetaan, että tieteellinen ja tekninen tieto ovat kansallinen voimavara ja niiden tulisi olla esteettömästi kaikkien saatavissa. Open access -ajatus oli olemassa jo siis yli 40 vuotta sitten.

Neuvoston työtapana on ollut luoda verkosto, joka paneutuu johonkin aiheeseen, esimerkkinä vaikkapa tutkimuksen arviointiin. Näin oppiminen ja osaamisen jakaminen on ulottunut kaikkiin kirjastoihin. Osaamisen jakamista on vahvistettu myös mentorointiohjelmalla ja henkilökuntavaihoilla. Osallistuminen kansainvälisten kirjastojärjestöjen toimintaan on ollut myös merkityksellistä.

Keskeisin kumppani on Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalvelut, jolla on varsin laajaa osaamista tietotekniikasta julkaisumaailmaan. Muita tärkeitä kumppaneita ovat olleet AMKIT-konsortio, CSC, Tieteellisten seurain valtuuskunta, Unifi, omat yliopistoyhteisöt, opetus- ja kulttuuriministeriö ja Suomen Akademia. Heille kaikille mitä parhaimmat kiitokset arvokkaasta yhteistyöstä.

Yliopistokirjastojen tuottama arvo asiakkaalle tiivistyy seuraavaan:

- luotettava tieto
- informaatiotaitojen tuottaminen
- kulttuurinen pääoma
- tutkimuksen näkyvyyden edistäminen.

Vuonna 1996 neuvoston arvoina olivat keskinäinen luottamus, yhteisen hyvän löytäminen ja halu kehittyä yhdessä kaikkien hyväksi. Toivon, että tämän arvopohja säilyy edelleen FUN:in toiminnassa.

Päätän puheenvuoroni presidentti Sauli Niinistöä siteeraten. Hän lausui seuraavaa tämän vuoden suurlähtetiläpäivillä. Vaihtakaa mielessänne Eurooppa-sanana sijalle Yliopistokirjastojen verkosto:

”Eurooppa tarvitsee omaa voimaa. Voima edellyttää yhtenäisyyttä, päätäväisyyttä, sitoutumista yhteisesti vallittuun linjaan ja toimeenpanokykyä”.

Esitän yliopistokirjastojen verkostolle lämpimät onnittelut ansiokkaimista toimintavuosista ja onnea tuleville vuosille! ♦

Kirjoittaja

PÄIVI KYTÖMÄKI

ylikirjastonhoitaja (emerita) 1988–2015

Mika Holopainen, Arto Ikonen, Jukka Kananen,
Mari Katvala ja Anna-Kaarina Linna

RINNAKKAISTALLENNUKSEN EDISTÄMISEN KEINOJA YLIOPISTOKIRJASTOISSA

Julkaisujen rinnakkaistallennus on yksi tärkeä keino tieteellisen tiedon tuomisessa kaikkien kiinnostuneiden ulottuville. Rinnakkaistallennukseen on Suomessa viime vuosina panostettu yhä enemmän. Tässä artikkelissa kuvataan erilaisia keinoja, joilla rinnakkaistallenteiden määrää on lisätty kirjoittajien edustamissa yliopistokirjastoissa.

Rinnakkaistallentaminen määritellään prosessiksi, jossa julkaisu tai sen jokin versio tallennetaan avoimeen julkaisuarkistoon, josta se on kenen tahansa saatavilla. Tieteellisten julkaisujen rinnakkaistallentamisessa yleensä kyse on ns. accepted manuscript -versiosta eli julkaisun viimeisestä vertaisarvioidusta käsikirjoitusversiosta. Julkaisuarkistoissa saattaa olla myös pre-print -versioita eli vertaisarvioimattomia käsikirjoituksia sekä kustantajan julkaisemia lopullisia versioita, jos kustantaja sen rinnakkaistallentamisen sallii.

Pre-printien julkaiseminen on yleistynyt (Chiarelli et al., 2019) ja vartenotettava avoimen julkaisemisen edistämisen keino, mutta esimerkiksi Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) kriteereissä julkaisun avoimuuteen vaaditaan sen vertaisarvioidun version avoimuus. Tämän takia yliopistokirjastojenkin kiinnostus rinnakkaistallentamisessa kohdistuu ensisijaisesti accepted manuscript -versioihin, jos

lopullista julkaisua ei ole mahdollista rinnakkaistallentaa.

Yliopistot ja ammattikorkeakoulut ovat tehneet rinnakkaistallentamisen edistämiseksi omia linjauksiaan. Viime vuosina organisaatiot ovat lisäksi sekä työstäneet että allekirjoittaneet yhteistuumin myös kansallisia linjauksia ja toimenpideohjelmia (Avoimen tieteen koordinaatio, Tieteellisten seurain valtuuskunta, 2019).

Palvelumalleja ja integraatioita

OKM myönsi vuonna 2015 hankerahaa rinnakkaistallennuksen tehostamiseksi. Jyväskylän ja Itä-Suomen yliopistot toteuttivat hankkeen otsikolla Suomi rinnakkaistallentamisen mallimaaksi (SURIMA). Sen tavoitteena oli luoda rinnakkaistallentamiseen palvelumalli, joka yhdistäisi julkaisutietojen raportoinnin ja rinnakkaistallentamisen yhtenäiseksi prosessiksi (Olsbo, 2017).

Palvelumallissa kirjastot ottivat vastuulleen rinnakkaistallentamisen

käytännön työt ja kirjoittajien osuus haluttiin jättää mahdollisimman pieneksi ja helpoksi. Käytännössä tutkija lähettää kirjastolle tiedon uudesta julkaisusta ja liittää mukaan myös artikkelin accepted manuscript -version. Kirjastossa tarkistetaan kustantajan tai lehden ehdot rinnakkaistallentamiselle, eli mahdollinen julkaisuviive (embargo) ja artikkelin sallittu versio rinnakkaistallennuksessa.

Rinnakkaistallentamisen prosessi on pyritty tekemään tutkijoille alusta asti vaivattomaksi ja luotettavaksi, mikä on oletettavasti lisännyt rinnakkaistallentaiden määrää. Toisinaan kirjasto löytää accepted manuscript -version esimerkiksi ReseachGatesta tai lehden sivuilta, ja tällöin tutkijan ei tarvitse tehdä rinnakkaistallentamisen eteen mitään.

Usein rinnakkaistallentamisen palvelumalli on integroitu toiseen kirjastolle keskitettyyn palveluun, julkaisutietojen kirjaamiseen, mikä on lisännyt palveluprosessin tehokkuutta ja tuonut synergiaa kirjaston eri toimijoiden kesken.

Turun yliopistossa yhtenä selkeänä vihreän tien avoimuutta edistävänä projektina on vuodesta 2019 lähtien ollut PubMed-integraation toteuttaminen. Tätä varten kirjasto on tehnyt tiivistä yhteistyötä lääketieteellisen tiedekunnan kanssa. Tavoitteena on ollut kerätä integraation vaatima minimissään tuhat rinnakkaistallennetta artikkeleista, jotka on indeksoitu PubMediin, mutta joiden kokotekstiä ei löydy PubMed Centralista. Tavoite saavutettiin vuo-

den 2020 aikana, mutta varsinainen toteutus jäi odottamaan rinnakkaistallentaiden saamista julkaisuarkistoon, jolloin PubMediin voidaan ilmoittaa julkaisuarkiston tarjoama pysyvä osoite nykyisen UTUCRIS-tutkimustietojärjestelmän julkisen portaalin osoitteen sijaan. UTUCRIS-julkaisuarkisto -integraatio saatiin valmiiksi helmikuussa 2022 ja pian Turun yliopiston julkaisuarkistosta löytyvät kokotekstit ovat kaikkien PubMed-käyttäjien hyödynnettävissä.

Koska PubMed Central on hyvin laajasti käytössä oleva lääke- ja terveystieteellistä tutkimusta indeksoiva tietokanta, on alan tutkijoilla myös kiinnostusta saada oma tutkimuksensa siellä näkyviin. Tämä onkin edesauttanut integrointiin vaadittavan vähintään tuhannen rinnakkaistallenteen keräämistä.

Kirjastot hyödyntävät rinnakkaistallennettavien versioiden etsimisessä myös erilaisia työkaluja (esim. Unpaywall, uusien julkaisujen seurantapalvelut), joilla voi etsiä artikkelien avoimia versioita eri tietokannoista ja muista julkaisuarkistoista.

Yhteydenpitoa ja kampanjoita

Kirjaston asiantuntijat kommunikoiivat päivittäin yksiköiden ja yksittäisten tutkijoiden kanssa rinnakkaistallentamiseen liittyvissä asioissa. Yhteydenpito tapahtuu pääasiassa sähköpostilla, mutta myös tutkimustietojärjestelmää voidaan hyödyntää viestinnässä. Julkaisutietojen kirjaamisen yhteydessä

voi tutkimustietojärjestelmä lähettää automaattisen muistutusviestin, jos rinnakkaistallentamiseen tarvittava tiedosto vielä puuttuu.

Rinnakkaistallenteiden määrää seurataan säännöllisesti, ja listauksia puuttuvista rinnakkaistallenteista lähetetään sekä yksiköiden johdolle että yksittäisille tutkijoille. Erillisillä kampanjoilla voidaan nostaa rinnakkaistallentaminen painokkaammin esille ja esimerkiksi osallistaa yksiköiden johtoa välittämään tutkijoille tietoa puuttuvista rinnakkaistallenteista.

Rinnakkaistallentamiseen liittyvästä viestinnästä tuodaan esiin avoimen julkaisemisen hyötyjä yleisellä tasolla, mutta kerrotaan myös muun muassa siitä, miten julkaisujen avoimuus painottuu yliopistojen saamassa rahoituksessa. Tiedotuksessa nostetaan usein esiin oman organisaation avoimien julkaisujen määrää, kansallisia avoimuuslukuja ja rinnakkaistallenteiden latausmääriä.

Muistutusviestit, kampanjat ja muu yhteydenpito yksiköiden ja yksittäisten tutkijoiden kanssa on aina hyvä tilaisuus tuoda esiin myös muita kirjaston ja avoimen tieteen palveluita sekä tarjota tutkijoille neuvontaa.

Henkilökohtaiset tapaamiset ja myönteinen vuorovaikutus tärkeää

Henkilökohtainen vuorovaikutus tutkijoiden kanssa sekä vierailut laitoksilla ja tutkimusryhmissä ovat aina olleet keskeinen osa avoimen tieteen palvelui-

den kehittämistä. Samalla kun kirjasto on päässyt markkinoimaan tutkijapalveluitaan ja kertomaan, miten se voi helpottaa tutkijoiden työtä, on kirjasto saanut tutkijoilta arvokasta tietoa siitä, mitä he kaipaavat työnsä tueksi. Yhteisiä päämääriä ja tavoitteita, kuten tutkimustyön sujuvoittamista, vastuulista tiedettä ja julkaisujen näkyvyyden lisäämistä, on haluttu työstää yhdessä.

Laitostapaamiset on koettu hyvänä mahdollisuutena esitellä vaikkapa laitospöytäkirjoja avoimen julkaisemisen tilastoja. Rinnakkaistallennusten määrä ei vielä itsessään kerro kaikkea, mutta tilastojen valossa on päästy keskustelemaan esimerkiksi eri tieteenalojen julkaisukäytänteistä ja eri julkaisutyypeistä, jotka vaikuttavat myös avoimen julkaisemisen määrään.

Myös julkaisujen avoimuuden toteutumiseen liittyvä vuosittainen raportointi voi tarjota hyviä tilaisuuksia keskusteluun, ja tiedekunnat ovatkin usein pyytäneet raportoinnin jälkeen kirjaston asiantuntijoita puhumaan avoimesta julkaisemisesta omiin kokouksiinsa.

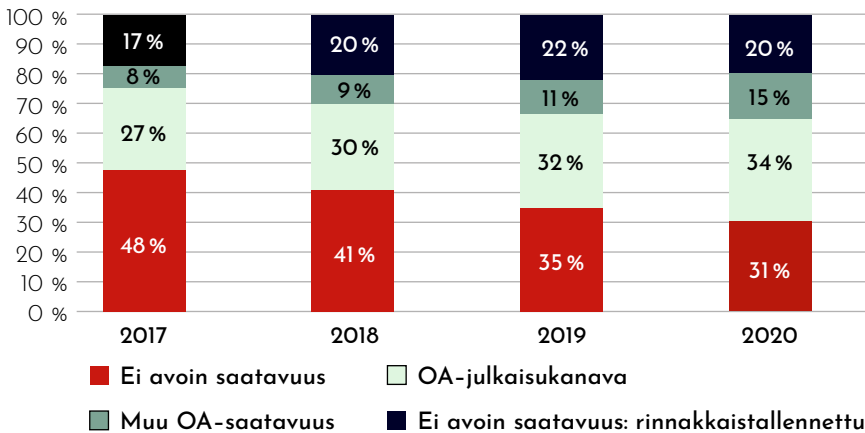
Jos tutkijoiden keskuudessa esiintyy epäilyksiä siitä, että rinnakkaistallentaminen on vaikeaa tai jopa laitonta eikä se maksa vaivaa, on tällaiset harhaluulot ammuttu lempeästi alas heti kättelyssä. Rinnakkaistallentamiseen liittyvässä viestinnässä hyötyjen lisäksi korostetaan sen helppoutta ja tuodaan esiin kirjaston tarjoama asiantuntijuus ja palvelut, jotka tekevät rinnakkaistallentamisen helpoksi tutkijalle.

Avoin julkaiseminen lisääntyy

Avointen julkaisujen kokonaismäärä on kasvanut viimeisen neljän vuoden aikana huomattavasti, ja vuonna 2020 enää 31 % opetus- ja kulttuuriministeriölle raportoiduista julkaisuista oli maksumuurin takana (Kuva 1). Koska vihreän tien avoimuus on pysynyt viime vuosina lähes ennallaan, nousu selittyy pääasiassa muun avoimen saatavuuden kasvulla. Muu avoin saatavuus sisältää julkaisemisen hybridijulkaisukanavissa tai transformatiivisten sopimusten kautta.

Avoin saatavuus: kaikki yliopistot (luokat A–G)

Kuva 1: Opetus- ja kulttuuriministeriölle raportoitujen julkaisujen avoimen saatavuuden kehittyminen vuosina 2017–2020. Lähde: Juuli-julkaisuportaali.

Rinnakkaistallentamalla avattavien artikkeleiden määrä saattaa laskea tulevina vuosina, mikäli täysin avoimet julkaisukanavat yleistyvät. Kuitenkaan rinnakkaistallentamisen tarve ei poistu, sillä avoimellakin lisenssillä julkaistut artikkelit kannattaa rinnakkaistallentaa niiden näkyvyyden parantamiseksi, säilyvyyden varmistamiseksi sekä rahoittajien edellytysten täyttämiseksi.

Mikäli julkaisukanava on avoin, mutta se ei ole määritelty rinnakkaistallennusehtoja tai julkaisujensa käytötlisenssiä, rinnakkaistallentaminen ei ole mahdollista. Avoimuuteen liittyvi-

en linjausten ja käyttölisenssien soisi yleistyvän osana aktiivisesti toimivien lehtien ja sarjojen verkkosivuilla esitettävää tietoa. Lisäksi näiden tietojen vienti kansainväliseen Sherpa Romeo-tietokantaan on omiaan lisäämään julkaisukanavan näkyvyyttä ja luotettavuutta. (Linna et al., 2020.)

Rinnakkaistallentaminen on lisännyt merkittävästi tutkimusjulkaisujen avoimuutta. Kansainväliset ja kansalliset linjaukset sekä organisaatioiden omat politiikat ovat edesauttaneet rinnakkaistallentamisen kehittymistä normaaliksi osaksi yliopistokirjastojen tutkijapalveluita.

Yhteisen tahtotilan ja yhteisten linjausten lisäksi rinnakkaistallentamisen kehittäminen on vaatinut runsaasti palveluprosessien uudistamista, yhteistyötä usean eri asiantuntijatahon kesken sekä aktiivista vuorovaikutusta yliopiston yksiköiden ja tutkijayhteisön kanssa. ❖

Kirjoittajat

MIKA HOLOPAINEN

Helsingin yliopiston kirjasto
mika.holopainen@helsinki.fi

MARI KATVALA

Oulun yliopiston kirjasto
mari.katvala@oulu.fi

JUKKA KANANEN

Itä-Suomen yliopiston kirjasto
jukka.kananen@uef.fi

ARTO IKONEN

Jyväskylän yliopisto,
Avoimen tiedon keskus
arto.ikonen@jyu.fi

ANNA-KAARINA LINNA

Turun yliopiston kirjasto
anna-kaarina.linna@utu.fi

Lähteet:

Avoimen tieteen koordinaatio, Tieteellisten seurain valtuuskunta, 2019. Tutkimusjulkaisujen avoin saatavuus – Tutkimusyhteisön kansallinen linjaus ja toimenpideohjelma 2020–2025 (1). Lehti- ja konferenssiartikkeleiden avoimen saatavuuden osalinjaus. <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995329>

CHIARELLI, A., JOHNSON, R., PINFIELD, S., & RICHENS, E., 2019. Accelerating scholarly communication: The transformative role of preprints. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3357727>

LINNA, A.-K., HOLOPAINEN, M., IKONEN, A., YLÖNEN, I., 2020. Kotimaiset tieteelliset julkaisusarjat ja avoimuus. Informaatiotutkimus, 39 (4). <https://doi.org/10.23978/inf.98656>

OLSBO, P., 2017. Rinnakkaistallentaminen etenee Suomessa: Suomi rinnakkaistallentamisen mallimaaksi -hankkeen loppuraportti, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201705052206>

Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2021. OKM:n korkeakoulujen tiedonkeruukäsikirja 2021, <https://wiki.eduuni.fi/pages/viewpage.action?pageId=206835640>

Pekka Heikkinen

KIRJASTOJEN ÄÄNI EUROOPASSA: KNOWLEDGE RIGHTS 21

IFLA käynnisti viime syksynä hankkeen, jonka kunnianhimoisena tavoitteena on edistää aineistojen avointa tutkija- ja yleisökäyttöä. Hanke perustuu Arcadia-säätiöltä saatuun, kaikkiaan kolmen miljoonan euron apurahaan. Kolme vuotta kestävä projekti on nimeltään Knowledge Rights 21 (KR21).

Tavoitteena on vaikuttaa kohdemaiden lainsäädäntöön, erityisesti tekijänoikeuteen. Vaikka tekijänoikeus on nykyisin hyvin kansainvälinen oikeudenala, ja pääosa sääntelystä tulee meillekin EU:n kautta, jää kansallisillekin ratkaisuille vielä tilaa.

Tavoitteena on ensin yksilöidä maita ja aihealueita, joilla tuloksia voisi saada aikaan nopeastikin eli kerätä nopeat hedelmät, ”low hanging fruits”. Kohdentamalla resursseja näihin kriittisiin pisteisiin pyritään vahvistamaan paikallisia toimintaresursseja mm. ydinhenkilöitä kouluttamalla ja tukemalla paikallisia verkostoja.

Projekti on jo koonnut johtoryhmän ja ohjausryhmän sekä palkannut

projektipäällikön jonka sijoituspaikkana on Bryssel. Kevään aikana on tarkoitus tehdä päätös siitä, miten toiminta alueellisesti organisoitaisiin. Tätä varten projekti etsii aktiivisia ja tekijänoikeutta tuntevia koordinaattoreita; näiden toiminta-alue voi kattaa yhden tai useamman valtion. Koordinaattoreita koskeva hakuilmoitus julkaistaan myöhemmin keväällä projektin verkkosivuilla.

Projektin keskeisiä tavoitteita ovat seuraavat:

- edistetään pääsyä e-kirjoihin
- puolustetaan käyttäjien oikeuksia niiltä osin kuin sopimuksin tai teknologisin suojakeinoin pyritään kaventamaan lakisäätöiden yksinoikeuden rajoitussääntöjen aluetta
- edistetään avointen ja joustavien normien käyttöönottoa Euroopassa
- edistetään rinnakkaistallentamisoikeuksien leviämistä
- edistetään avointen lisensiointimallien käyttöä.

Lisätietoa linkeissä:

<https://www.knowledgerights21.org/>

<https://www.knowledgerights21.org/requests-for-proposals/informing-copyright-reform-advocacy-requests-for-proposals-%ef%bf%bc/>

PEKKA HEIKKINEN
Knowledge Rights 21 -hankkeen
ohjausryhmän (Policy Committee) jäsen

Uusi DMP-konsortio aloitti tammikuussa

Uusi kansallinen DMP-konsortio on muodostettu aineistohallintatyökaun kehittämisen ja ylläpidon ja aineistohallinnan suunnittelun tueksi. Konsortio aloitti toimintansa vuoden 2022 alusta ja siinä mukana tällä hetkellä 29 jäsenorganisaatiota. Mukana on yliopistoja, ammattikorkeakouluja ja yksi tutkimuslaitos. CSC – Tieteen tietotekniikan keskus vastaa konsortion talous- ja jäsenoimishallinnosta. Tuuliverkostoa ja DMPTuuli-työkalua vuodesta 2017 ylläpitänyt, Helsingin yliopiston kirjaston alla toimiva Tuulitoimisto jatkaa palvelun tuottamista konsortion käynnistyessä. DMP-konsortion perustamisen tavoitteena on rahoittaa suomalaisen tutkimusyhteisön pitkäjänteinen aineistohallintayhteistyö, johon kuuluu sekä osaamispohjan että tietojärjestelmäpalveluiden kehittäminen. Mahdollisuus konsortiojäsenyyteen pysyy avoimena kaikille suomalaisille tutkimusorganisaatioille myös tulevaisuudessa. Jäseneksi liittyminen tapahtuu CSC:n kautta. Itse aineistohallintatyökalu, DMPTuuli, säilyy perustoiminnoiltaan avoimena työkaluna, ja esimerkiksi käyttäjätilit pysyvät entisellään. Lisätietoa konsortion toiminnasta: <https://wiki.eduuni.fi/x/Yw4JDQ>.

Kimmo Tuominen Kansalliskirjaston ylikirjastonhoitajaksi

Helsingin yliopiston kirjaston ylikirjastonhoitaja Kimmo Tuominen on valittu Kansalliskirjaston uudeksi ylikirjastonhoitajaksi. Tuominen seuraa tehtävässä Cecilia af Forssellesia, joka jää kesällä eläkkeelle. Tuominen aloittaa uudessa tehtävässä kesäkuussa. Yhteiskuntatieteiden tohtori, dosentti Kimmo Tuominen on työskennellyt Helsingin yliopiston kirjaston johtajana vuodesta 2013 lähtien. Tätä ennen hän on työskennellyt mm. Jyväskylän yliopiston kirjaston johtajana, Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan kirjaston johtajana, Eduskunnan kirjaston palvelujohtajana ja viestinnän (informaatiotutkimuksen) ma. professorina Helsingin yliopistossa. Tuominen on toiminut myös Suomen tieteellisen kirjastoseuran puheenjohtajana. Tämän lisäksi hänellä on muita kansallisia ja kansainvälisiä luottamustehtäviä. (Kansalliskirjasto)

Tampereen yt-neuvottelut: tukipalveluista lähti yli 200 henkilöä

Tampereen yliopisto ilmoitti irtisanomisista viime vuoden marraskuussa. Tukipalveluissa käytyjen yt-neuvottelujen jälkeen 107 työntekijää irtisanottiin. Yhteensä tukipalveluista lähtee yli 200 ihmistä, joukossa irtisanottujen lisäksi syksyllä itse irtisanoutuneita (39 työntekijää), vapaaehtoisen eläkepaketin ottaneita (27) ja Certia-osakeyhtiöön liikkeenluovutuksella siirtyneitä henkilöitä (46). Lisäksi 81 henkilölle tarjottiin uutta tukipalvelutehtävää yliopistossa. Kaikkiaan Tampereen yliopiston tukipalveluja – joukossa yliopiston kirjasto – koskevien yt-neuvottelujen piirissä oli 1100 henkilöä. Joulukuussa Tampereen yliopiston hallitus päätti myös toimitilojen vähennyksistä Hervannassa, keskustassa ja Kaupin kampuksella. Sen sijaan Linna-rakennuksesta, jossa myös yliopistokirjasto keskustassa sijaitsee, ei luovuta 2025 mennessä, mutta sen jälkeisestä ajasta ei ole varmuutta. Linnan pelastamiseksi on perustettu Linnasta ei luovuta -liike. (Lähde: Yle Uutiset)

Tieto tulee mutta viisaus aikailee

– Alfred Tennyson

